

В.ПОЛОВИНЧУК

СЛАВА

НАЦІЇ

В.ПОЛОВИНЧУК

СЛАВА НАЦІЇ

Р О М А Н

Книга друга

ВІННИЦЯ - 2023

Половинчук В. П. Слава нації. Роман. Книга друга. Вінниця: - 2023. – 94с.

Про участь звичайних людей у страшній війні 2022 року в черговому творі академіка В.Половинчука. Повісті «Від хулігана-пастушка – до академіка», «Закоханий хабарник», «У кожного своя доля», «Любов педагогічна», «Учитель танців», «Сміються, плачуть солов'ї», «Все буде добре», романи «Любов зла – полюбиш...», «Цветы Софии», «Червоне – то любов», «Небесний сектор», «Флорида», «Поцілунок «Кобри», «Логіст», «Тернії кохання», «Необачне кохання», «Героям слава» опубліковані у 2010-2022 рр.

А тепер залишаються віра, надія, любов, оці три.

Перше послання Св. Апостола Павла до коринтян 13:13

Повстань, повстань, народе мій!

Берись за зброю вмиць!

За Україну в смертний бій

Свята війна горить!

Народна пісня

1

Середина березня. Зима мляво, неохоче поступається весні. Час від часу падає лапатий сніг та білою ковдрою вкриває землю. Ночами ще тривають звичні морози. Вдень при ясній погоді трохи теплішає. Але навіть ворон не видно. Моторні горобці вистрибнуть на подвір'я, крадькома, оглядаючись на всі боки, разом з курми щось поклюють, та швидко ховаються у соломі, складеному під хатами кукурудзяні, на горищах будинків. Кішка посидить на призьбі, жадібними очима придивляючись до горобців, й тікає до хати. Та люди надзвичайно стривожені іншим – неспровокованою, віроломною, агресивною навалою «старшого брата». Через кожних дві-три години повітряні тривоги. В селі бомбосховищ й укриттів немає. Ті, що не встигли виїхати і втекти від ворога, сидять та навіть сплять в погребах. Уже почали два-три рази на добу вимикати електрику. Телевізор не подивишся. Радіомережа давно не працює. У декого є приймачі на батарейках. Тоді можна послухати українські повідомлення про героїчний захист від підлого ворога, щоденні заспокійливі звернення до народу Зеленського. А рашисти захопили Чорнобильську атомну, уже під Києвом, вступили до Маріуполя. Окупо-

ваний Херсон, нещадно обстрілюють Харків, Чернігів, Суми.

Після жорстокої розправи над людьми, яку вчинили москалі під командою рашиського прапорщика Сверидова, Ольга залишатись в селі не могла. Адже вона вважала себе причетною до звірячої акції, декілька днів ходила по хатах, складала списки односельчан. Сверидов сказав, що такий облік потрібен для того, щоб знати, скільки необхідно привозити сюди хліба та інших продуктів харчування. Люди цьому не вірили. Звістка швидко облетіла село. Тому частина селян зачинялись, вдавали, що в хаті нікого немає. Сьогодні було розстріляно одну родину з хлопцем підлітком, спалено вісім будинків, заарештовано та машиною невідомо куди вивезено біля двох десятків людей. Ольга збрала дітей, взяла до сумки трохи харчів, найнеобхідніші речі та з благословення матері пішла з ними під вечір до далекої родички у сусіднє село за десять кілометрів. Дмитрик дещо ніс у рюкзаку. Грунтова дорога розбита. По ній вдень проїхали рашиські танки. Діти, що нікуди з двору декілька днів не виходили, спочатку сприйняли таку подорож, як прогулянку на свіжому морозному повітрі. Старший Дмитрик, у якого поранена москалями рука майже не боліла, мовчки разом з Ольгою ніс сумку. Шестирічна Людмила не вгавала.

- Мамусю, чому ми пішли від бабуні?
- Ти вдень чула постріли. Росіяни почали машинами вивозити з села людей. Ти ж не хочеш, щоб і нас вивезли невідомо куди?
- Звичайно, не хочу. А бабуню не вивезуть?
- Старі люди їм не потрібні. Вона з нами не пішла, тому що курей і кішку жаліє. Хто їх буде годувати.
- У бабуні хворе серце. До фельдшера у Петрівці вона не потрапила, ліків не взяла. Як тепер лікуватись?
- Сказала, що влітку насушила траву звіробій. Стане пити відвари з цієї трави. Вони допомагають. Ти часом не змерзла? - поправила Ольга донечці шапочку. - Тримайся за руку. Рукавички не знімай, адже мороз трохи кріпшає.
- Не змерзла. Лише ноги ковзають по цій розбитій дорозі. Нам ще далеко йти?
- Далеченько. Не пройшли й половини.
- А як звати родичку, до якої йдемо?

- Тітка Тетяна. Вона двоюрідна сестра нашої бабуні.

- Не пам'ятаю, щоб ми колись у неї були в гостях.

- Один раз їздили, - вставив Дмитрик. – Ти тоді була маленька. Вона живе далеко від автомобільної дороги. Маршрутка туди не ходить. Незручно в ту Михайлівку добиратись.

- Дмитрику, - стурбовано Ольга, - ти пораненою рукою сумку не бери. Вона ще не зовсім загоїлась.

- Не беру, мамо, - спокійно хлопець. - Просто трохи посковзнувся. От і перехопив ручку сумки другою рукою.

Уже добре стемніло. Хоч ніч й була зоряна, але місяць ще не зійшов. Дорога, вздовж якої рідко росли дерева та кущі, петляла між полями. Діти йшли по коліях, а Ольга - посередині між ними. Йти їй було незручно. Але потрібно було тримати дочку за руку. В коліях час від часу траплялись неглибокі калюжі, які погано видно. Вони були покриті тонким льодом. Лід під ногами дітей іноді проламувався. Деякий час дітей це веселило. Та раптом Людмила посковзнулася. Лід під нею затріщав й дитина мало не впала. Ольга ледь її втримала.

- Мамо! - заплакала донька, - я набрала в черевичок води.

Шкарпетка намокла.

- Не плач, - заспокоїла Людмилку мати, - зараз одягнемо другу. Ми з собою взяли.

Вони зупинились. Ольга швиденько перевзула дитину. Нога донечки навіть не встигла охолонути.

- Дмитре, - запитала мати сина, - у тебе в черевиках не мокро?

- Сухо. Я ж не роззява, як деякі, дивлюсь під ноги. Коли придивляться, то лід на калюжках відблискує. На них краще не наступати. В черевики можна набрати не лише води, а й багнюки. Вона під льодом не замерзла.

- Давайте, діти, не станемо поспішати. Уважно дивіться під ноги. З мокрими ногами погано йти, можна пристигнути. Не вистачало нам ще й цього.

- Мамо, чому татко за нами не приїжджає? - сумно Людмила. – Ми уже давно були б в Житомирі на своїй квартирі. Там тепло,

сухо, телевізор працює. Не потрібно було б йти вночі так далеко до тітки Тетяни. Я уже починаю стомлюватись.

- Скоро прийдемо. Залишилось приблизно два кілометри. А татка сюди не пускають військові російські москалі. Ти ж бачила, як їхні танки з'явилися на дорозі, коли сусід бабуні хотів вивезти нас з села машиною. Такими танками перегородили всі дороги до Житомира. Коли москалів виженуть, почнуть ходити маршрутки. Тоді татко й приїде за нами.

- Чого ці москалі до нас прийшли? Що їм потрібно?

- Вони кажуть, що ми живемо неправильно. Прийшли з війною насильно заставити жити по їхньому.

- У нас же все було добре. В садочку мені дуже подобалось.

- От наші хлопці скоро переможуть, виженуть москалів за кордон й знову житимемо, як раніше.

В розмовах час злітає швидко. Ольга декілька раз спіткнулась, нетерпляче вглядаючись у темноту, й раптом зраділо:

- Бачите, он попереду видно хати. Майже прийшли. Хата тітки Тетяни третя від краю.

Вони прискорили крок, підійшли до хвіртки. Відчинити її не вдалось. За деревами хату було ледь видно. У вікнах темно. Ольга намагалась рукою з середини знайти защіпку. Раптом в дворі загавкав собака. Пес несамовито гарчав, підбіг до хвіртки й стрибнув до жінки. Ольга ледь встигла витягти руку з-поміж штахет.

- Тітко Тетяно! – голосно покликала Ольга. - Відчиніть!

Та з хати ніхто не виходив. Жінка ще декілька раз гукнула. Напевне, із-за гучного гавкання собаки голосу Ольги в хаті не було чути. Або тітка давно уже дивилась перший сон.

- Діти, - попросила мати, - гукаймо зі мною разом.

- Тітко Тетяно! – декілька раз крикнули на весь голос всі троє.

- Хто це? – нарешті почулось від хати.

- Ми з Федорівки! - голосно Ольга. - Вашої сестри Катерини дочка з дітьми.

- Сірко, на місце! – гукнула собаці тітка, підійшла до хвіртки й відчинила її. – Це ти, Олю? Заходьте, дорогенькі мої, до хати. Що сталось, що так пізно? – запитала старенька, яка йшла з паличкою, уже на кухні, де горіла свічка. - Напевне, змерзли. Роздягайтесь, в

хаті тепло. Сідайте. Зараз повечеряємо.

Ольга з дітьми зняли куртки, шапочки, сіли на табуретки. Сива тітка, якій було під сімдесят років, почала щось гріти на газовій плиті.

- Мати передає вам велике вітання, - почала Ольга. – Сказала, що зараз лише у вас можна врятуватись від хижих росіян.

- Доню, вони й до нас уже приїжджали, - від плити тітка. - Правда, на постій нікого не залишили. Адже ми в стороні й дороги нормальної до села немає. Як ви вночі йшли десять кілометрів по розбитій дорозі, не уявляю.

- Дорога добре підмерзла. Хоч і далеко, але мусили тікати. У нас сьогодні озвірілі вороги спалили вісім хат, розстріляли родину з дитиною, вивезли кудись повну машину людей. Їхній староста села прапорщик заявив, що це лише початок розправи за ігнорування нової влади. Частина людей не хотіли реєструватись.

- Господи, змилуйся, що робиться! А чому ви в таку лиху годину вирвались із Житомира?

- Приїхали до бабуні за декілька днів до війни, привезли ліки. А виїхати не встигли, - витягла з кишені смартфон Ольга. - Хочу зараз повідомити Валентину, що ми пішли від мами до вас.

- У нас мобільні телефони не працюють, - махнула рукою тітка. – Рашисти майже зразу підірвали щоглу.

- То людей у вас ще не переписали?

- Всіх записали на третій день війни, забрали паспорти. Сказали, що видадуть посвідчення, без якого хліб і продукти в магазині не купиш. Заборонили без дозволу кудись відлучатись. Сідайте, дітки, до столу вечеряти. Ось підігріла макарони з м'ясом, - тітка поставила на стіл наповнену велику тарілку, - а ще є компот з сухофруктів. Якщо хочете – можна чай.

- Дуже дякую, тітонько, - тихо Ольга. – Ми принесли гречаних круп, трохи ковбаси, з морозилки взяли півня. А ще буханку хліба. Не гадала, що прийдеться швидко тікати від мами. Грошей у нас декілька тисяч гривень є. Я вам віддам, щось купуватимете. Напевне, мені й дітям в селі не потрібно з'являться.

- Вечеряйте, я піду вам постелю. Будемо лягати спати. Олю, ти ляжеш з донечкою. Завтра поговоримо.

- А телевізор у вас працює? – запитала Людмилка, допиваючи

компот. – Хочу перед сном подивитись мультики.

- Не працює, доню, - погладила по голівці тітка. - Електрику відключили. Я тобі розповім казку про червону шапочку.

- Нам в садочку таку давно розповідали. Хочу ще раз послухати.

Стомлені діти швидко поснули. Ольга на ліжку довго згадувала страшні події сьогоднішнього дня.

«Що потрібно від нас цим варварам? З чотирнадцятого року вони постійно намагаються погіршити наше життя, яке почало потрохи налагоджуватись. Безробіття майже не було. Розвивалось будівництво житла. Закордонні фірми в Житомирі побудували два заводи. Заробітні плати поступово зростали. Хто хотів заробити більше – їхали працювати за кордон. Росія звинувачує нас у прагненні вступити до Євросоюзу і НАТО. Хоче, щоб ми постійно заглядали їй до рота. Окупувала Крим, Донецьку та Луганську області. Тепер намагається загарбати всю Україну. Армія у них значно потужніша від нашої. Мають термоядерну зброю, якою лякають весь світ. Захищатись від москалів буде надзвичайно важко. Загине багато людей. Якщо Європа нам не допоможе, то невідомо, чим ця війна закінчиться. Валентина прийняли до територіальної оборони, бригади якої організовані в кожній області. Декілька місяців тому йшла мова про можливість створення партизанських загонів. Однак, проти танків та ракетних комплексів «Градів» і «Смерчів» за допомогою одних автоматів не справитись. Якусь потужну протитанкову зброю недавно поставили США. Напевне, саме вона допомагає зараз затримати просування рашистів. Зеленський днями сказав, що наші хлопці запинили їх перед Києвом. Та варвари наступають з усіх боків. Якщо переписують населення та будуть видавати посвідчення, то планують затриматись у нас надовго. Що робити, ніяк не можу вирішити. Сама я б пішки пішла до Житомирської області. З дітьми не можна нікуди рипатись. Тітка Тетяна нас на деякий час прихистить. Але ж гроші швидко закінчаться. На одній картоплі, квашеній капусті, огірках діти швидко почнуть чахнути. Прийдеться вночі піти до мами. Вона заріже зо три курки, дасть якихось круп. Спробую щось виміняти у людей за одягу. На деякий час повинно вистачити. А там наступить квітень, травень. Можна буде влаштуватись на роботу до орендаря, чи шити якийсь легкий одяг людям. Якби Све-

ридова забрали з села, повернулись би до мами. Та боюсь, що люди не пробачать мою співпрацю з рашистами. Тут мене жодна душа не знає. Можливо, це й на краще».

Не встигли вони поснідати, як загавкав Сірко.

- Сусідці Софії щось приспичило, - виглянула у вікно тітка, одягла куртку й направила до виходу. – Дітки, йдіть до спальні й сидіть тихо. А ти, Олю, залишайся. Прийшла до мене з Федорівки. Сусідка все одно тебе не сьогодні, так завтра побачить у дворі. Від неї не сховаєшся.

Через декілька хвилин тітка повернулася з Софією. Це була жінка десь шістдесяти років, одягнена у фуфайку та закутана хустиною.

- Доброго ранку! – привіталась вона до Ольги. – Прийшла запитати, чи у Тетяни немає електричної лампочки. Коли вчора ненадого вдень вмикали електрику, у мене перегоріла. Чула вночі, як дуже гавкав Сірко.

- Це моя племінниця Ольга, - показала рукою Тетяна. – Втекла з Федорівки. Там москалі палять хати, почали вивозити з села людей.

- Олю, що ж це робиться? – жахнулася Софія. – Вони якісь дикі люди, варвари! У нас телевізори не працюють, радіо немає. Ми нічого толком не знаємо. Почули Зеленського в перші дні війни – й все. Мобільником теж не подзвониш. Магазин зачинений. Хліб не привозять. Почали пекти його самі. Сидимо тут у безвісті.

- Я теж мало що знаю, - сумно Ольга. – Електрику в Федорівці теж вимикають двічі-тричі на день. Позавчора по телевізору сказали, що Київ наші захищають. Але дуже погано в Харкові, ворог захопив Херсон, Мелітополь, Бердянськ, Маріуполь. Стріляли ракетами по Львову, Вінниці, Одесі.

- Вони так захоплять всю Україну! – заплакала Софія. – Моя дочка з Черкаської області виїхала з дитиною до Польщі. Там уже прийняли багато наших біженців. Подзвонила всього два рази. Сказала, що хоче влаштуватись на роботу. Тепер не знаю, що у неї.

- Не плачте, - почала заспокоювати сусідку Ольга. – Зеленський запевнив: до Києва москалів не пустять. Весь уряд на місці. Лише іноземні посольства виїхали. США, Польща, Англія, Словаччина допомагають нам зброєю, фінансами. США, Євросоюз оголосили Росії санкції. Вся Європа надзвичайно стурбована й налаштована нас по-

стійно підтримувати.

- А нам в селі як бути, як пережити цю окупацію?

- Маємо картоплю, - сказала Тетяна, - осінню одержали зерно та олію за пай землі. Будемо пекти хліб, годувати курей. Наквасили помідор, огірків, капусти. Головне – не втрачати віру й надію на перемогу. Вижили під час війни з Німеччиною. Тепер теж вистоїмо.

- Тітонько, - підхопила Ольга, - як ви гарно сказали. Віра нас обов'язково підтримає.

- Ось тобі лампочка, - витягла Тетяна з тумбочки. – Якщо додзвониться дочка, приходь й розкажи. Ти часом ходиш в центр села до куми, узнай, чи буде працювати магазин. По Ольгу прошу нікому не розповідати. А то староста прийде й зареєструє.

- Могла б й не попереджати, невже я не розумію, - піднялась Софія. – За лампочку дуже дякую. Я тобі обов'язково поверну. Поговорила з вами й стало легше на душі. Мого Степана немає уже чотири роки. Розмовляю в хаті лише з котом.

- Софії не лапочка була потрібна, - провела сусідку й повернулась з двору Тетяна. - Напевне, коли Сірко вночі довго гавкав, виглянула у вікно й бачила, що ви прийшли. Ми з нею живемо дружно, допомагаємо одна одній по сусідському. У неї з давніх часів є жорна, на яких можна з пшениці молоти борошно. Мішок я восени купила. Якщо закінчиться, станемо молоти у Софії.

- Яюсь вночі піду до мами й теж принесу борошна, заріжемо декілька курей.

- Нікуди я тебе не пущу! – рішуче тітка. – У вас там таке нещастя робиться. Не дай Бог, щось станеться з тобою. Поки що харчів нам вистачить. Згодом, коли втихомириться, провідаєш маму. Зараз замісимо тісто й спечемо декілька хлібин. У мене вони колись дуже гарні виходили. Шкода, що немає дітям молока. В селі у декого є корови. Попрошу Софію, коли піде в центр, щоб купила. Іноді вранці люди виносять до магазину продавати.

- Ось вам гроші, - витягла з гаманця Ольга. – Тратьте, скільки буде потрібно. Ви ж, як і мама, пенсію за березень не одержали.

- Візьму лише гривень двісті. У мене цукру мало. Прийдеться у когось купити.

Дітей вирішили в двір випускати увечері, щоб менше їх бачили лю-

ди. Тому потрібно було знайти дітям якусь забаву. Людмила після сніданку сіла щось малювати. А Дмитра тітка попросила полагодити два стільці, які дуже розхитались. Спочатку хай роздивиться і вирішить, як все зробити, та порадиться з тітонькою. Вона дала йому молоток, кліщі, декілька цвяхів

- Не поспішай, добре поміркуй. Потім разом вирішимо.

Дмитро один стілець полагодив десь за дві години. А інший ремонту довго не піддавався. Деревина була тверда, цвях весь час гнувся. Хлопець уже спитнів, але настирно намагався гвіздок забити. Нарешті Ольга не витримала й стала йому допомагати. Яюсь разом стілець полагодили. Однак, дітей дуже зацікавило інше. Вони ніколи не бачили, як печуть хліб. Людмила з нетерпінням час від часу заглядала під широкий рушник, яким було накрито тісто у великій пластиковій мисці. Тітка їй сказала, що тісто має піднятись до самого верху, а потім в формах хліб потрібно пекти в гарячій печі. Десь в обідню пору тітка запалила дрова в печі, тісто підійшло й Людмила нарешті зраділа:

- Тітонько, уже повна миска! Що будемо далі робити?

- Піч у нас уже гаряча. Круглі форми змастимо олією, перекладемо туди потроху тіста, воно підніметься, зверху потім легенько теж змастимо олією й поставимо у піч.

- А мені можна спекти маленькі хлібчики?

- Можна, - дозволила тітка Тетяна. – Ось є форми для величеньких кексів. Поклади в них трохи тіста.

В піч поставили п'ять форм великих та дві Людмили. Десь через годину тітка, заглядаючи до печі, почала витягати кочергою спочатку малі форми, а хвилин через п'ятнадцять - решту. Невеликі хлібчики були гарного вигляду, але зверху підгоріли. В інших же формах хлібини вийшли високими, пахучими, з коричневими шапками. По боках вони трохи потріскались. Кухня наповнилась смачними пахощами свіжого хліба. Діти, що уважно спостерігали за цим процесом, заплескали у долоні. Тітка виклала хліб з форм на стіл та накрила мокрим рушником.

- Хліб остигне, - пояснила, - й тоді можна буде його їсти. Після війни з німцями в селі майже всі довгий час пекли хліб вдома. А тепер стали пекти лише паски на Великдень.

- Мамо, - звернулась до Ольги дочка. - А ми чому не печемо хліб вдома? Дивись, який він гарний. В магазині хліб зовсім інший.

- Я б пекла, але у нас, доню, немає такої печі.

Дмитрику знайшлась робота в саду. Тітка попросила його обрізати дерева, які за останні роки дуже заросли. Роботи вистачить на два тижні. Яблуні, груші, абрикоси росли в кінці городу. Там хлопця ніхто й не побачить. Стару ножівку тітка принесла з погрібника. Її давно не заточували. Але тонкі гілки можна було обрізати. Ольга нагадала синові про поранення руки у бабуні в садку. Вона наказала, що коли побачить рашистів, то негайно повинен злізти з драбини й лягти на землю. В саду збереглась минулорічна суха трава та листя з дерев. Тому деякий час можна перечекати на землі, поки москалі пройдуть, чи проїдуть далі.

Через день сусідка купила їм пляшку молока.

- Свіженьке, - жваво розповідала Софія, - лише вранці корову видоїли. До дитячого садочка дітям завжди вранці свіже молоко з ферми привозили. Коли колгосп розпався, ферми не стало й молоко привозили два рази на тиждень у пакетах. Воно має зовсім інший смак і жирність значно менша. Напевне, з-за цього діти стали більше хворіти.

Та після Софії несподівано прийшов непрошений гість. Через годину в дворі загавкав вірний сторож Сірко. Тітка заглянула до вікна.

- Це староста села завітав, - зітхнула важко й направилась до дверей. - Видно, уже хтось йому сказав про вас. Не хвилюйся, - до Ольги. - Я захворіла й ви прийшли з Федорівки мене доглядати. Діти, йдіть до спальні, щось там малюйте.

2

Підрозділи територіальної оборони Житомира залучили разом з військовими терміново готуватись до оборони міста. Адже рашисти могли піти в глиб країни. Дорога Київ-Житомир була перекрита москалями, які на декількох ділянках інтенсивно її обстрілювали. Із захопленого ворогом на кордоні з Житомирською областю містечка Макарова дорогу дуже пошкодили артилерійськими обстрілами. Це на відстані всього 30 дев'яносто кілометрів. До Житомира танки та броньовані машини БМП могли доїхати за годину-півтори.

Рота Валентина зайняла позиції в окопах за Коростишевом по обидва боки від дороги. Сама дорога на Київ була перекрита масивними бетонними плитами. На узбіччях - широкі протитанкові рови. Це була друга лінія оборони. Першу лінію на десять кілометрів ближче до Києва тримали Збройні Сили. Позаду роти позицію зайняла батарея протитанкових гармат.

Викопані нашвидкуруч кимось раніше неглибокі окопи потрібно було терміново поглиблювати, укріпляти стіни, облаштовувати бліндажі, кулеметні гнізда. Бійці розуміли, що в разі наступу ворога ретельно обладнані позиції збережуть багатьом життя. Тому працювали від світанку до темноти. Обід з польової кухні розносили бачками безпосередньо в окопи. Продовольче забезпечення роти було явно недостатнє. Кухарі варили щодня ті ж самі пшеничні, чи ячмінні каші, до якої додавали невеличкий шматочок м'яса. Добре, що хоч чай завжди був гарячий та хліба вистачало. Хлопців, навіть тих, що жили в Коростишеві, додому за харчами не пускали. Користуватись мобільним зв'язком категорично заборонялось. Та бійці й самі добре розуміли: ворог міг напасти в любий час. Адже в області працювали диверсійні групи рашистів. Уже були випадки підриву залізничних колій, ліній електропередач, електричних підстанцій, водонапірних башт та інших об'єктів. В кінці березня ночами ще добре морозило. Поки не спорудили бліндажі, хлопці, щоб погрітись, всю ніч палили в окопах багаття, біля яких й спали. Поряд була широка лісосмуга, де заготовляли дрова.

Тієї ночі біля багаття Валентин чергував з Павлом. Хлопець, якого поранили в ногу під час патрулювання в Житомирі, майже місяць лікувався у шпиталі. Рана трохи давала себе знати, особливо у негодю. Та Павло після виписки зразу повернувся на службу до свого взводу. Він до війни працював у якійсь фірмі за комп'ютером. Тому служба давалась йому важко. Ще коли облаштовували блокпости в самому Житомирі, вони потоваришували з Валентином. Й тепер тримались один одного. Валентин працював слюсарем на заводі «Будмаш». Тому фізично був значно здоровішим від Павла й постійно старався його підтримати. Багаття розгорілось. Хлопці навколо, хто сидячи, дехто напівлежачи, уже поснули.

- Часто згадую, - підкинув трохи дров у багаття Павло, - як ти ви-

ручив мене, коли в лютому довбали асфальт на блокпостах. Я натер важким ломом долоні до мозолів. Думав, що такої роботи не витримаю. Ти попросив командира взводу й він поставив мене на розвантажування бетонних блоків.

- Ми тоді добре попрацювали. Всі дороги, що вели до міста, навіть ґрунтові, другорядні, перекрили. А на цій ділянці, де ми зараз, якийсь телепень так керував, що окопи викопали мілкі. Тепер приходитья ломами й лопатами їх поглиблювати. Коли ти лежав у шпиталі, ми обладнали оборонні позиції на кордоні з Білоруссю. Там окопи в повний зріст, траншеї, ями для бліндажів, протитанкові рови копали екскаваторами. Три бульдозери відгортали землю. Ми обшили стіни деревом й майже місяць тримали оборону. Командир нашого взводу мало не загинув. Пуля ворожого снайпера відірвала йому пів вуха. Ворог, звичайно, цілився у голову. Я тоді якраз спостерігав у бінокль за білоруським боком. Прилад був несправний, в очах двоїлось. Якийсь горбочок там час від часу дуже повільно міняв позицію. Навіть не здалось, що то міг бути снайпер. Думав: якась звірина. Через день убили хлопця з другого взводу. Коли виїжджали звідти вантажними машинами, ворожа ракета потрапила в одну. Загинув весь взвод.

- Дехто в шпиталі казав, що територіальна оборона відсиджується в тилу, - зауважив Павло. – Якщо прорвуться з боку Києва до нас москалі, невже ми побіжимо з позицій? Впевнений: будемо стояти і відбиватись до останнього, як стояли наші хлопці під Києвом. В столицю ворога не пустили.

- Там, розповідають, оборону тримали військові спеціальних операцій. Це найбільш досвідчені хлопці. Москалі не чекали такого потужного спротиву, понесли великі втрати і відступили. Однак, встигли познущатися з мирного населення. Особливо в Бучі, Ірпені, Гостомелі, Бородянці. Людей катували, розстрілювали. Та дехто навіть в страшних умовах рашиської окупації допомагав збройним силам, вивозив людей із захоплених ворогом населених пунктів.

- Від твоєї дружини щось чути?

- Останній раз дзвонила в кінці лютого. Повела неньку до фельдшера в сусіднє село. По дорозі перепинив рашиський патруль і Ольгу повернули назад. А мати в Петрівці фельдшера не застала.

Його мобілізували лікувати москалів. Як Ольга зараз там з двома дітьми, не знаю. Мобільний зв'язок з того часу відсутній. Хотів послати їм грошей поштою, не прийняли. Дуже хвилююсь за них. Особливо за Дмитрика. Йому тринадцятий рік. Може все статись. Хоча б

не були голодні. Теща на зиму завжди квасила капусту, огірки, помідори. Картопля вродила, є столові буряки, морква. Курей має зо два десятки. Здається, купила мішок муки, цукор, олію. Та москалі можуть пограбувати. Вони завжди ласі на чуже.

- Надійся на краще, - намагався заспокоїти товариша Павло. - Ти згадав продукти і в животі забурчало. Невже нас так і будуть весь час годувати пшеничною та ячмінною кашею? Від вечері, напевне, в шлунку нічого й не залишилось.

- Твоя мати добре тебе годувала, - згадав Валентин. – Був у вас один раз, то до цього часу згадую вечерю зі смачним борщем, пахучими котлетами, гречаною кашею з ароматною підливою, чудовим компотом. Я тоді забув запитати, які мати застосовує спеції.

- Ніколи не задумувався щодо спецій. Змалку звик до смачної матеріної їжі. Хотілося б зараз хоч якоїсь картоплі напекти. Та де її взяти? Може піти до передмістя Коростишева?

- Ти знаєш: з позиції заборонили відлучатись. На вартових можеш наскочити. Заарештують, а то й підстрелять. Зараз йде війна, оголошено військовий стан. Не раджу ризикувати.

- Валя, я так хочу їсти, що в голові колупає. До сніданку не витримаю. До картоплі постараюсь випросити сала, ще дадуть чогось. Піду. Тут недалеко, кілометрів три.

- Я не можу тобі заборонити. Але добре подумай. Краще пішов би та нарубав дров. До ранку може не вистачити. Розімнешся, протрусишся й голод відпустить. Менше думай про їжу.

- Якщо перевірятиме командир взводу, скажеш, що я пішов по дрова. Постараюсь якнайшвидше повернутись.

- По автомобільній дорозі не йди. Можеш наштовхнутись на патруля. Стукай до хати, де горить світло. Там, де уже сплять, будити людей не раджу. Бери з собою автомат. Адже, ти знаєш, працюють диверсійні групи. Розмови, поки не дійдеш до будинків, ні з ким не починай. Побачиш когось, чи почуєш – присядь і мовчи.

Павло піднявся й швидко зник у темноті.

«Він же зовсім не знає місцевості, - пожалів хлопця Валентин, натягуючи вовняну шапочку на вуха. – Може навіть заблудитись. Потрібно було все таки його не пустити. Я й сам хочу їсти, мов собака. Від цієї пшеничної каші уже нудить. М'яса дали грамів по тридцять. Чай майже не солодкий, але гарячий. Хліба – скибка. Ще коли спиш, голод майже не відчуваєш. А сьогодні всю ніч потрібно підтримувати багаття. Дай Бог, щоб Павло щось випросив у людей. Він хлопець лагідний, може знайти потрібні слова й умовити».

На небі хмари, не видно жодної зірочки. Підмерзло. Тихо, звірина поснула в норах. Здалеку доноситься рідкий, глухий гавкіт собак. Павло насторожено йшов подалі від автомобільної дороги за лісо-смугою, де вилась ледь помітна стежина. Напевне, доріжку витоптали ще восени корови. Останніми роками селяни стали більше розводити овець, кіз. Їх утримувати значно дешевше. Недавно Павло бачив, як на полі далеченько від їх позиції щось вишукували чотири кози. Трава після зими ще не зеленіла. Що вони там знаходили – одному Богу відомо. Звичайно, хазяйка за них уже хвилювалась. А їм хоч би що.

Раптом хлопець побачив, як з лісосмуги вистрибнула якась невелика біла тварина. Вона трохи пробігла по стежці, а потім повернула на поле, дивно петляючи між кущиками старої трави. Павло усміхнувся. Це був заєць-русак, якого він налякав. Потім на дорозі почулась тиха розмова. Павло зупинився, прислухався. Здається, розмовляли двоє чоловіків, які йшли з Коростишева. Про що говорили, було не зрозуміло. Та вони швидко пройшли і хлопець попрямував далі.

Незабаром лісосмуга закінчилась. Павло побачив невиразні силуети одноповерхових будинків. Починалась вулиця і наїжджена ґрунтова дорога. Жодне вікно в будинках не світилось. Хлопець вирішив, що має бути вулиця подалі в поле. Дійсно, туди теж тяглась ґрунтова дорога. Десь у четвертому будинку побачив одне світле вікно. Павло підійшов до огорожі, потім знайшов хвіртку. Вона була зачинена з середини на якийсь гачок. Собаки в дворі не чулось. Хлопець потягнув гачок догори, відчинив хвіртку, зайшов до двору, засадженого вздовж огорожі невисокими кущами. Посипаною щебенем вузькою доріжкою він підійшов до дверей, постукав у освіт-

лене вікно, яке знаходилось поряд. Світло у будинку майже зразу погасло. Через хвилину хлопець постукав знову. Зверху у вікні відчинилась кватирка.

- Хто ви, що потрібно? – почувся тихий жіночий голос. В хаті почав гавкати собаки. - Малий! – до собаки. - Замокни!

- Я з територіальної оборони, - теж тихо почав Павло. - Ми тримаємо позиції за об'їзною дорогою у напрямку Києва. Годують нас погано. На вечерю була лише пшенична каша. Дайте, будь ласка, трохи картоплі та, якщо можна, шматок сала.

- З якого міста ваша територіальна оборона?

- З Житомира.

- На якій вулиці там знаходиться Сінний ринок?

- На Покровській. Я неподалік живу на Лесі Українки.

- Добре, - загорілось у вікні світло. – Відійди до хвіртки й зачекай. Я виставлю картоплю за двері.

- Дякую вам дуже! – зрадів Павло, відходячи.

Через декілька хвилин почулось, як на мить відчинились двері та зразу ж зачинились. Хлопець забрав виставлений важкенький пакет, зачинив за собою хвіртку та попрямував назад. Йти стало значно веселіше. Між хмарами почав виглядати повний місяць. Він уже відчував запах та смак печеної картоплі. Повертався тією ж стежкою. Тепер її було видно значно краще. Підходив до розташування роти швидше, впевнено, зовсім не остерігаючись. Майже прийшов на позицію, уже було видно багаття, як раптом пролунало грізно:

- Стій! Хто йде?

- З другого взводу рядовий Митко, - спотикнувся й мало не впав ошелешений Павло.

- Стояти на місці! – почувлась команда, клацнув затвор, в очі за-світили ліхтариком. – Не рухатись! Підійде патрульний й перевірить документи.

До хлопця підійшли двоє з автоматами.

- Повільно дістань та подай посвідчення! – наказав один.

Павло опустив пакет на землю, подав документ. Патрульний розгорнув посвідчення, підсвітив ліхтариком.

- Звідки йдеш? Що у пакеті?

- Ходив до Коростишева, випросив картоплі. Зараз напечемо,

поласуємо, трохи вгамуємо голод. А то уже живіт пристав до хребта. Хочете, пішли до нашого багаття.

- Пакет конфіскуємо, - грізно патрульний, повернувши посвідчення, він рукою підняв пакет. – Арештовувати та до чергового по роті відводити не станемо. Можеш заgrimіти на гауптвахту.

- Хлопці!- мало не заплакав Павло, так стало шкода принесеного. – Дайте хоч трохи картоплі, ледве випросив.

- Візьми пару штук й швиденько йди до свого взводу. Наступного разу потрібно домовлятися з патрулем.

Павло важко зітхнув, взяв з пакету до кишень декілька картоплин. Там було щось загорнуте у папір, напевне сало. Та брати його до рук хлопець не наважився. Коли підійшов до Валентина, той якраз підкидав у багаття дрова.

- Сідай на пеньок, - запропонував товариш. - Все обійшлося без особливих пригод?

- Патруль конфіскував картоплю. Добре, що дозволили трохи взяти. На, - простяг бульби хлопець, - кидай до багаття.

- Я ж тобі казав, що ходить патруль, - матюкнувся Валентин, розгорнув з боку жар та кинув туди картоплю. - Могли пристрелити. Потрібно було йти дуже обережно. Ти поспішав?

- Звичайно, поспішав, - сів на пеньок та простяг руки до вогню похмурий Павло. –Зовсім зголоднів та ще й змерз. Вони сказали, що наступного разу потрібно домовлятися з патрулем. Хіба тут патрулюють наші хлопці?

- Звичайно наші, зі взводу управління. Невже будуть присилати патруль з Житомира?

- Ти там когось знаєш?

- Санітар один знайомий. Коли на білоруському кордоні комвзводу відірвало половину вуха, я допомагав санітару обробляти та замотувати рану. Ніколи не думав, що з вуха могло текти так багато крові. Комвзводу матюкався. Він мав йти до РАГСу розписуватись зі своєю дівчиною.

- То я можу через декілька днів знову піти до Коростишева. Санітар допоможе переговорити з патрульними.

- Нікуди ти не підеш! – категорично Валентин, викотивши паличкою з багаття обгорілу чорну бульбу. - Хочеш, щоб тебе направили

до штрафбату? Бери їж, напевно уже готова. Не обпечись.

Павло витяг з кишені складного ножика, розрізав гарячу картоплину надвоє, половину простяг Валентину. Відчувався надзвичайно спокусливий запах. Друзі зразу повеселіли.

- Викочуй всі, - надкусив хлопець і прицмокнув язиком. – Уже готова, дуже смачна. Погано, що солі немає. Потрібно буде у повара попросити.

Через два тижні роту вночі підняли по тривозі. Поступила команда залишити позиції та переміститись майже на дев'яносто кілометрів ближче до Києва. Прибуло декілька критих вантажних машин. Хлопців перевезли у район містечка Макарова. Уже там комвзводу сказав, що москалі від столиці під натиском Збройних Сил відійшли. Потрібно було відновити одну з основних в країні автодорогу Київ-Житомир. Прийшлося знову копати окопи, траншеї, протитанкові рови, будувати бліндажі. Адже ворог міг в любий час знову піти у наступ. Була велика вірогідність висадки повітряного десанту.

Близько двадцяти кілометрів автодороги було дуже зруйновано артилерійськими обстрілами. Скрізь на дорозі знищені ворожі танки, броньовані машини, вантажівки. Через кожні десять-двадцять метрів глибокі воронки, зірване асфальтне покриття, узбіччя покриті вирвами. Навіть танки такою дорогою рухатись не могли.

Знищену техніку з дорожнього полотна стягували танкові тягачі. Багато роботи приходилось виконувати вручну, за допомогою ломів, кирок, лопат, тачок. Автодорожньої техніки тут дуже не вистачало. Вантажівками підвозили щебінь. Одним бетонозмішувачем за дев'яносто кілометрів з Коростишева постачали готовий бетон. Це не більше двох ходок в день. Приходилось бетонний розчин готувати безпосередньо на дорозі. Хлопці прибирали куски асфальту, вирівнювали полотно, засипали щебенем та бетонували воронки, відновлювали узбіччя.

Харчувати бійців стали краще. Адже на одних кашах таку важку роботу не виконати. На обід уже готували борщі зі свининою, супи, макарони з тушонкою. До чаю видавали кусочок масла. Багато продуктів приходило з гуманітарною допомогою, також постачали українські та зарубіжні волонтери.

Павло хоч і стомлювався, але повеселів. Постійна фізична робо-

та на свіжому повітрі та нормальне харчування зробили його значно дужчим. Він раз на тиждень вечорами телефонував матері. Розповідати про характер та місце служби забороняли. Головне для матері – живий, здоровий.

- Мамо, у мене все гаразд. Не хвилюйся. Годують нас добре. Сьогодні на обід був смачний гороховий суп зі шматком м'яса. В бліндажах гріють буржуйки. Ліс поряд, дров вистачає. Морози вночі припинились.

- Ти не простигаєш? – хвилювалась ненька. - Одягнений тепло?
- Така служба, мамо, що навіть пітніємо. Куртка, взуття зимні.
- Хочу тобі передати теплі шкарпетки, рукавиці, печива.
- Мамо, маршрутки сюди не ходять. Мені нічого не потрібно. У нас уже відбій, лягатиму спати. Не хвилюйся, бережи себе. Цілую.

Стомлений Валентин з білою заздрістю прислухався до розмови Павла. Майже два місяці від Ольги жодної вісточки. На його дзвінки відповідь одна: «Абонент тимчасово недоступний».

«Що у них в селі сталось? – вкрай знервований хлопець не міг заснути. – Їх область уже звільнили від рашистів. Можливо, теща дуже хворіє. Останніми роками серце болить. З-за цього Ольга не може приїхати до Житомира? Чи москалі порушили антени мобільного зв'язку? Вона ж повинна розуміти, як я за них хвилююсь. При такій страшній ситуації в країні все могло статись. Передають про страшні злочини варварів рашистів у Бучі, Ірпині, Бородянці, Чернігівській, Сумській областях, інших містах та селах. У Макарові, куди хлопці їздили шукати лопи, половина будинків зруйновано, жителів залишилось зовсім мало. Не можу навіть допустити, що у тещиному селі подібне відбулось. Воно невелике, далеко від міст, глибинка. Туди маршрутки рідко ходили. Москалям там нічого робити. Комвзводу сказав, що у більшості звільнених від ворога областей відсутній Інтернет, мобільний зв'язок. От й не може Ольга мені зателефонувати. Попробую звернутись до заступника командира роти «Сміливого». Він щось порадить. Повинен же бути якийсь вихід з важкої ситуації, що склалась».

У штабний бліндаж Валентин зайшов під час обідньої перерви. Чорнявий «Сміливий» сидів за невеликим столиком схилений над паперами. Над ним під стелею горіла невелика електролампочка.

«Сміливий» зразу підняв голову й подивився на хлопця.

- Щось сталося? – запитав привітно.
- Моя дружина з двома малолітніми дітьми за тиждень до двадцять четвертого лютого поїхала до хворої матері в далеке, глухе село. Після нападу рашистів два рази телефонувала. Та з початку березня не можу їй додзвонитись. Село давно звільнили. А її телефон постійно «не доступний». Я надзвичайно стривожений. Порадьте, будь ласка, як їх можна розшукати.
- Назва села і в якій області? Прізвища дружини, її матері. Де ти проживав з родиною?

Валентин відповів на запитання. «Сміливий» все записав до блокнота.

- Я тебе дуже розумію. Сьогодні подам письмовий запит до Житомирського центру комплектування. Ще зателефоную до Осадчої, яка займається пошуком людей, що пропали. Ситуація в країні надзвичайно складна. Біженців більше восьми мільйонів. Наше головне зараз завдання – стримати ворога. Та будемо надіятись, що твою родину знайдуть. Вдіяти сам ти нічого не можеш. Відволікайся на роботі. Тоді стане легше.

- Я вночі довго не засинаю, потім декілька раз просипаюсь. Часто сниться, що дітей розстріляють москалі. Вранці відчуваю себе зовсім знесиленим. Не можу працювати, падаю з ніг. Дуже прошу відпустити мене на добу. Я поїду в село і все з'ясую.

- Йде війна, - підвищив голос «Сміливий». – Такі відпустки категорично заборонені. Якщо всі почнуть шукати своїх рідних, не буде кому воювати. Навіть викинь з голови подібну думку!

Розумом Валентин сприйняв таку відповідь, але серцем не погоджувався.

«Раз на десять днів у нас вихідний. Раніше в армії він називався «банний день». Тут в лазню ще не водили. Та чи й працює вона зараз. Але потрібно поголитись, щось підлатати, попрайти шкарпетки, труси. Більшість хлопців хоч виспляться, відпочинуть. А я спробую поїхати до Житомира. Можливо, Ольга передала якусь вісточку сусідам. Ми надзвичайно дружні з родиною Петра Яковича, свояк якого з Федорівки. Живемо на одній площадці. Іноді навіть дітей їм залишали на весь день, коли була якась термінова потреба. Не ста-

ну нічого казати командирі взводу. Лише Павло буде знати. Кажуть хлопці, що з Макарова хтось своєю машиною возить людей на Житомир. Розпитаю й ранесенько піду до Макарова та поїду. А вночі повернусь назад. Не можу я витримати відсутність жодної звістки від Ольги».

3

Добровольчий батальйон разом з хлопцями полку «Азов», Національної гвардії, морської піхоти та частиною прикордонників під шаленим натиском московітів поступово відступав. Тепер тримали оборону в повному оточенні на металургійному гіганті «Азовсталь». Весь Маріуполь був захоплений рашистами. Лише на комбінаті, який займає площу більше одинадцяти квадратних кілометрів, нашим хлопцям вдалось закріпитись. Спочатку, використовуючи стрілецьку зброю, гранати та польову артилерію, оборонялись за високою огорожею, у будівлях, металургійних і прокатних цехах, чисельних складах. Згодом – у глибоких, бетонних, поверхових підвальних приміщеннях, розгалужених підземних переходах, повітропроводах, кабельних тунелях та інших комунікаціях під коксовими батареями, доменними та конверторними цехами. «Азовсталь» став болючою кісткою в горлі москалів. Адже звідти в любий час на прорив могли піти біля трьох тисяч наших хлопців. Для оточення рашисти тримали декілька своїх бригад, певну кількість танків, броньованих машин, іншої техніки. Це дозволило Збройним Силам України перегрупуватись та затримати просування ворога на південному напрямку. Щоденно на захисників авіація москалів скидала сотні авіабомб, обстрілювали з гармат, мінометів. Запас харчів, води, медикаментів, набоїв у захисників був дуже обмежений. Та рідко ночами, ризикуючи життям, під вогнем ворога туди проривались наші хлопці на гелікоптерах, щоб поповнити запаси та вивезти поранених. Рашисти неодноразово пропонували оточеним скласти зброю. Гарантували вихід «зеленим коридором» до своїх. З чотирнадцятого року, після розстрілів наших воїнів у таких «коридорах» під Іловайськом і Дебальцевим, москалям не вірили. Було прийняте рішення оборонятись, скільки зможуть. Щодня гинули десятки бійців. Та опір продовжувався.

Лікування важко пораненого добровольця Макса було досить тривалим. Шпиталь знаходився у підвалі. Зверху постійно чулися глухі звуки вибухів важких снарядів та авіаційних бомб. Лише через декілька тижнів хлопець став підніматись з постелі, почав потроху ходити з милицями по невеликій палаті, тихо рахуючи кроки. Освітлення було тьмяним. По сусідству лежали ще двоє хлопців. Один з них марив, щось нерозбірливо вигукував. Іншому давали заспокійливе від болю й він спав. Навпроти ліжок під стіною стояв невеличкий столик для медичних препаратів. Час від часу в палату заходила молоденька медсестра у білому халаті та шапочці. Вона видавала ліки, ставила крапельниці. Макс уже давно втратив відчуття часу, не знав, на поверхні день був, чи ніч. Більше лежав на постелі. Пригадував, як в перші дні війни шукав Український Добровольчий корпус Дмитра Яроша.

Повістку до військкомату, куди звернувся, Макс не одержав. Запропонували декілька днів зачекати. Потім запишуть до територіальної оборони. Та стояти осторонь в страшні дні рашиської навали хлопець не зміг, вирішив поїхати на Донбас. Там з чотирнадцятого року дислокувались підрозділи Добровольчого корпусу «Правого сектору». В Євросоюзі націоналізм не був у пошані. Тому українська влада офіційно «Правий сектор» не підтримувала. Але патріотичні добровольці ефективними військовими діями доказали свою спроможність та необхідність. Збройні Сили підпорядкували корпус і стали залучати до своїх операцій. З початком рашиської агресії взагалі була конче необхідна кожна озброєна людина.

В Сєверодонецьку, куди майже добу добирався Макс, представництво «Правого сектору» знаходилося у Центрі комплектації. Над одними з дверей розвівався їх червоно-чорний прапор поряд з прапором Національної гвардії. Тривалу бесіду з хлопцем проводив «Вольтер». Макс з легкою усмішкою пригадував, як «Вольтер» своїми запитаннями швидко й справно довідався про справжні переконання Макса та його патріотизм. Були навіть запитання, за яку партію хлопець голосував на останніх виборах та чи знає він і підтримує основні положення програми УПА. Особливо «Вольтера» зацікавило, коли Макс розповів про інтерв'ю з керівником партії «Голос» Святославом Вакарчуком, у якому йшла мова щодо термояде-

рних електростанцій. Виявляється, що такі станції можуть запрацювати уже через десять років. Паливом для них стануть складові звичайного повітря. Адже саме термоядерна реакція мільярди років не припиняється на Сонці. Всесвіт має невичерпні запаси енергії, яку людство використовує у мізерній кількості й не завжди собі на користь. Створено термоядерні надпотужні бомби, застосування яких може призвести до страшних, непоправних наслідків. Цими бомбами Росія постійно страшить і шантажує цивілізований світ.

Так Макс одержав позивний «Слюсар» і потрапив у добровольчий батальйон полку «Азов» до автомобільного підрозділу. Командував підрозділом прапорщик «Батя». Він підлеглих лагідно кликав синками, більше сварив, ніж хвалив. Та його поважали. «Батя», як і всі командири, зараз майже не відпочивав. Однак, рано вранці, поки рашисти ще не почали обстріли, відвідав Макса.

- Привіт, синок! – з'явився він усміхнений у проході, завішаному простирадлом, де мали бути двері. – Бачу, ти незабаром повернешся на службу?

Середнього зросту, неголений, з сивою тижневою щетиною на обличчі, старшина був одягнений у забруднену мастилом камуфляжну теплу куртку, з під якої виднівся синій комбінезон. На голові – зелена вовняна шапочка, збита на потилицю.

- «Батя»! – скривився і підвівся на ліжку Макс. – Навіть не представляєте, як радий вас бачити. Дуже дякую, що знайшли можливість зайти. Мені уже краще, стараюсь трохи пройтись, щоб кістки не залежувались. Я ж тут нічого не знаю. Як наші хлопці водії?

- Тримайтеся, - підійшов ближче прапорщик, привітався, потиснувши руку, - передають тобі побажання якнайшвидше одужати. Прислали плитку шоколаду «Корона». - простяг «Батя». – Ти схуд. Погано годують?

- Так худі швидше одужують, - пожартував Макс. – А годують нормально. Лише апетиту немає. Видно, з-за того, що повітря тут не свіже. Автомобілі справні?

- В один ГАЗ попав снаряд, вивів з ладу двигун, в УАЗі осколками вибило переднє скло й пошматувало сидіння. Немає чим замінити. Тут територія велика. Їздимо в основному ночами, коли москалі сплять та вивішують освітлювальні ракети. Тому видно, як вдень.

Фари не вмикаємо. Правда, воронок від вибухів з кожним днем збільшується. Приходиться їздити зигзагами.

- А де берете бензин? З території ж не виїхати.

- Тут своя комбінатська автозаправна станція. Є навіть солярка.

Поки що запасів палива вистачає. В гаражі АТП є декілька машин, що потребують ремонту. Справні машини, видно, забрали раніше на оборону міста. А ось механіка немає. Я встигаю робити лише поточні ремонти та перевезення. Надіюсь на твоє швидке одужання. Що кажуть лікарі?

- З лікарів тут зараз одна медсестра Анюта. Обхід лікаря через день. Останній раз обхід я проспав. Мені призначили якісь пігулки та одну крапельницю. Добре, що хоч милиці знайшлися. Почав розходжуватись. Думаю: через тиждень-два випишуть. Яка загальна ситуація? Що чути з Києва? Нам нічого не кажуть.

- Ми тут тримаємось. Москалів на територію не пускаємо. Правда, гармат лишилось мало. Але рашисти і їх бояться. Є міномети. Від Києва ворога відігнали. З Півдня вони захопили Мелітополь, Херсон, частину Запорізької, Миколаївської областей. Дуже обстрілюють Харків. Зеленський запевняє: ситуація важка, але під контролем. Все більше нам допомагають країни НАТО та США.

- Послухав вас і стало легше на душі. Це краще від ліків.

- Довго пораненого не розпитуйте, - зайшла й попередила медсестра. – Бачите, «Слюсарю» уже краще. Але поки що швидко стомлюється.

- Добре, синку, я піду, - потис руку прапорщик. - Уже чуються вибухи. Поправляйся.

- «Батя», я незабаром звідси вийду. Обіцяю! Головне, щоб ви тримались і не піддавались москалям. Слава Україні!

- Героям слава! – відповів «Батя» та зник у проході.

- Аню, - покликав медсестру Макс і простяг шоколад. – Це за постійний догляд і турботу.

- Дякую! Обійдусь без шоколаду, - махнула рукою дівчина. - А тобі допоможе відновити апетит та швидше одужати. Цей «Батя» приходив, коли ти був без пам'яті, приніс з кіло цукру. Я тобі додавала у кашу та чай. Він твій побратим, що так турбується?

- Командир підрозділу. Дуже добра людина. Разом у батальйо-

ні добровольців тримали оборону за містом, потім з боями поступово відійшли до заводу залізобетонних конструкцій, до військової частини Національної гвардії, де мене й поранило. Можна сказати: з самого початку війни їли з однієї миски.

- А чому ти вибрав позивний «Слюсар»? Такого ніколи не чула.

- Я працював у Житомирі на заводі «Будмаш» бригадиром слюсарів. У батальйоні теж ремонтував автомобілі, навіть гармати. Прийшлося перед пораненням ремонтувати й насос подачі води від артезіанської свердловини. Тоді мені присвоїли звання сержанта. Могли призначити заступником командира. Аню, - поміняв тему Макс, - поклич, будь ласка лікаря. Його давно не було. Може поміняє мені лікування. Хочу швидше виписатись та допомагати «Баті». Він уже запарився. Бачила: не голився тиждень.

- Зараз майже всі не голяться, - усміхнулась дівчина. – Немає на це часу. Носять бороди. Головне для хлопців - відбити чергову атаку та хоч трохи поспати. А лікар зараз на операції. Кількість поранених зростає. Потім зайде. Раджу з'їдати все, що тобі дають, а то залишаєш по пів миски. А ще менше спати й більше ходити. Покидай милиці та ходи два-три рази на день з паличкою. Крім того, роби вправи академіка Мікуліна для ніг. Ось почитай у моєму смартфоні, - Аня увімкнула й подала мобільний. – Дуже просто, але ефективно. Покращиться циркуляція крові й швидко поправишся.

- Дійсно, дуже просто, - прочитав Макс. – Всього півтори-дві хвилини на вправу. Не даремно кажуть: все просте – геніальне!

Макс повеселів, піднявся з постелі, повільно пройшовся з паличкою та зробив вправи для ніг. Не встиг він сісти на ліжко, як несподівано зайшов лікар - високий, лисий, худорлявий чоловік у халаті.

- Бачу, ти уже з паличкою, - звернувся до «Слюсаря». – Молодчина! Анюта казала, що у тебе немає апетиту?

- Уже апетит маю, - впевнено Макс. – Через тиждень прошу мене виписати. Хлопцям нагорі потрібна допомога.

- Як казав академік Амосов, що робив операції на серці: виживемо – побачимо. Та за надзвичайно потрібний оптимізм хвалю. Крапельниці тобі відмінняю, переводжу на посилене харчування. Сам розумієш: харчів у нас не вистачає. Однак, для поранених знайдемо. Анюта, - уже до медсестри, - сліdkуй, щоб «Слюсар» все

з'їдав, менше лежав та більше ходив.

Лікар оглянув поранених сусідів, зробив якісь записи за столиком, щось тихо сказав медсестрі та швидко вийшов з палати. Напевне, поранених сьогодні поступило багато. В палаті часто чулися глухі звуки від вибухів, що лунали нагорі. Стіни здригались. Зі стелі іноді сипався мілкий порох. Та Макса все це не тривожило. Він впевнено налаштувався на одужання. Ноги нили, голова крутилась, відчував слабкість в усьому тілі. Але твердо вирішив: до вечері ще двічі пройтись навколо трьох ліжок та зробити вправи для ніг. Стомлений за день хлопець майже зразу заснув. Йому наснилось, як він завжди весело щоранку йшов у Житомирі на роботу по зеленій людній вулиці Покровській, де знаходиться завод. Ноги ніби самі його несли. Коли за розлогою липою в поле зору потрапляв гарний фасад підприємства, настрої ще більше покращувався.

Сільському хлопцеві без спеціальності знайти гарну роботу було складно. В селі він у тракторній бригаді орендаря допомагав механіку ремонтувати різноманітну техніку, в жнива працював помічником комбайнера. Коли орендар взяв у лізинг декілька французьких тракторів та високопродуктивний американський зерновий комбайн «Джондір», кількість працюючих механізаторів зменшили. Прийшлося шукати роботу в Житомирі. Його прийняли на завод «Будмаш» учнем слюсаря. Був неодружений, що допомогло отримати місце у гуртожитку. Кмітливий, моторний хлопець через декілька місяців одержав перший розряд, через два роки - уже мав третій. У створеній бригаді по виготовленню автошляхової техніки потрібні були люди. Хлопець перейшов працювати туди. Ось тут й знадобились його різноманітні технічні знання, отримані в сільській тракторній бригаді. Адже він міг вільно ремонтувати і налагоджувати роботу двигунів та вузлів як тракторів, так і автомобілів, швидко освоював їх переобладнання під різні будівельні роботи. Міг працювати електро- та газозварником. Таких фахівців широкого профілю на заводі було мало. Через три роки старий бригадир вийшов на пенсію. Веселого Макса начальник цеху назначив бригадиром. Він не помилився. Колектив під керівництвом хлопця постійно працював злагоджено та відповідально. Навіть намагались впровадити на автомобільних бетономішалках, які виготовляв завод, втулки із но-

вого зносостійкого композиційного чавуну. Заготівки привіз автор винаходу, лисий професор з Вінниці. Втулки виточили, поставили на бетономішалку, яку купив трест «Житомирміськбуд». Випробування контролював начальник ВТК заводу. Деталі з чавуну пропрацювали у шість разів довше, ніж ті, що ставили раніше. Було прийнято рішення перейти на виготовлення композиційних втулок. Однак, почалась пандемія ковіду. Завод працював з довгими перервами. Житомир часто потрапляв до червоної зони. Згодом ковідом деякий час хворів і професор. Без нього впровадження відкладалось. А тут почалась війна. Було уже не до втулок.

Через два тижні Макс окріп, почувався значно краще, почав ходити без палички. Лікар прийняв рішення його виписати. Хлопцю видали стару камуфляжну куртку, штани, зимнє взуття, старий рюкзак, його паспорт і посвідчення добровольця та довідку з санчастини. Він щиро подякував Анюті, поцілував їй руку.

- Без твоєї допомоги та поради я б ще довго валявся тут на ліжку, - сказав на прощання. - Вправи академіка Мікуліна дуже допомогли. Якщо дозволиш, зайду тебе провідати.

- Добре, буду рада зустрітись, - ледь усміхнулась стомлена дівчина. – Майже всі так обіцяють. Зразу за виходом повернеш направо. Через метрів тридцять по коридору - наліво сходи наверх. Там повинна горіти невелика електролампочка. Удачі тобі, Максє!

В довгому, широкому, напівтемному, бетонному коридорі під стінами стояли носилки для перенесення хворих, якісь ящики, складені на підлозі матраци, клунки, схоже з білизною. По боках через кожних вісім-десять метрів виднілись зачинені двері. Під стелею декілька електричних кабелів. Хлопець побачив лампочку й повернув на сходи. Напевне, санітарна частина була розташована на самому нижньому поверсі. На сходах Максє прийшлося декілька раз повернути, коли нарешті побачив попереду денне світло. Через відчинені металеві двері він вийшов назовні й ледь не впав. Від яскравого сонячного світла стало темно в очах, трохи крутилась голова. Він постояв із закритими очима. Чулись далеченькі вибухи. В повітрі відчувався свіжий запах моря. Максє згадав: Анюта розповідала, що «Азовсталь» розташований безпосередньо на березі. Коли відкрив очі, побачив, як збоку з-за сірого, триповерхового, напів-

зруйнованого будинку вибігло біля десятка хлопців у камуфляжній формі з автоматами. Вони пригинались й щось вигукували, перебігли через залізничну колію й зникли за вантажними вагонами. Невдовзі пролунали автоматні черги й все затихло. Оглянувся довкола. Він стояв неподалік височенної, громіздкої круглої споруди, обтягнутої широкими металевими стрічками. Навколо споруди вились товсті труби, догори тяглись металеві конструкції, гвинтові сходи з поручнями. На висоті метрів десять в споруді зяяла велика пробоїна. Напевне, туди потрапив снаряд. Поряд стояв тепловоз з вагонами, схожими на великі ковші. Неподалік – ще одна подібна дивна споруда. З другого боку простяглась чорна, висока довга будівля, у відкриті широкі ворота якої вели залізничні рейки. Дах і стіни будівлі були у пробоїнах. Попереду під двома козловими кранами окремими гірками складувався металевий прокат: швелер, двотавр, товстостінні труби. Подалі за кранами виднілась висока бетонна огорожа. Людей не було видно.

«У який бік йти? - не міг зорієнтуватись хлопець. - Як знайти «Батю»? Він казав, що на території є автотранспортне підприємство АТП. Там повинні бути наші водії. Машини їздять по дорогах, а тут одні залізничні рейки та вагони. Потрібно шукати дорогу. Там дочекаюсь автомобіля. Не може бути, щоб я когось не зустрів».

Макс обійшов громіздку споруду, переступаючи через рейки. Прийшлося йти між якимись закопченими, незрозумілими зруйнованими будівлями. Нарешті вийшов на щось схоже на дорогу. Лише тут побачив і догнав двох хлопців з автоматами. Один високий, другий нижчий.

- Хлопці, - підбіг ззаду, - ви не скажете, як пройти до АТП?
- Ти хто такий? – суворо запитав високий. – Документи!
- Тільки що виписали з санчастини, - простяг довідку і посвідчення добровольця Макс. – Після поранення більше місяця лікували.
- Навіщо тобі АТП? – високий повернув документи.
- Я служив у прапорщика «Баті». Він повинен бути там.
- Прийдеться тобі, побратиме, довгенько йти назад по цій дорозі. Через кілометрів два з гаком й буде АТП.
- А тут машини ходять? Мені важко йти.
- Їдуть рідко, - це уже нижчий хлопець. – Можуть й не зупини-

тись. Та раджу не затримуватись. Рашисти ведуть обстріли систематично. Через хвилин двадцять, - подивився на годинник, - можуть почати гатити. Добре, якщо з мінометів. Частіше – важка артилерія. Осколки розлітаються метрів на п'ятдесят і більше. Поспішай!

Макс повернув по дорозі назад. Вона петляла між різноманітними, зруйнованими вибухами та пожежами будівлями, часто перетинаючи залізничні рейки. На рейках стояли вантажні вагони, платформи то наповнені цеглою жовтого кольору, то металевим прокатом, чи якимось незрозумілим вантажем. Дорога була стара, у вибоїнах. Зустрічались засипані щебенем воронки. На узбіччях - гірки щебеню, куски вирваного асфальту.

«Найбільший в країні металургійний комбінат, - розмірковував хлопець, - вщент зруйнований. В його будівництво та експлуатацію вкладена величезна праця десятків тисяч людей. І все втрачено, зруйновано, знищено за місяць війни. Невже москалі не розуміють, що за це прийдеться відповісти? З чотирнадцятого року вони намагаються підкорити Україну. У них, рашисти кажуть, друга за потужністю армія світу, величезна кількість термоядерних бомб. Обдурили обіцянками, підбурили частину російськомовного населення Криму, Луганської та Донецької областей. Далі нічого не вийшло. Тепер пішли відкритою, загарбницькою, хижачькою агресією на нашу державу. Проти піднявся весь український народ. Аня слухала вчора по радіо новини. Рашистів вибили з Київської, Чернігівської, Сумської, Полтавської областей. Лише на Півдні вони мають якийсь успіх. Нам надають величезну допомогу озброєнням та фінансами США, країни Європи. Ми обов'язково переможемо!»

Раптом почувся пронизливий свист, за будівлею розірвалась міна. Від несподіванки ошелешений Макс присів. Обстріл посилювався, розірвалось ще декілька мін, снарядів. Хлопець оглянувся, побачив біля дороги вирву, стрибнув туди й впав обличчям донизу. За мить почувся гул літаків. Неподалік пролунали потужні вибухи бомб. Зі свистом пролетіли осколки. На Макса посипались грудки землі. У вухах заклало. Хлопець старався не поворухнутись, притискався до вирви якомога щільніше. Земля здригалась, мов при землетрусі. В голові лише гупала одна думка: «Невже після важкого поранення прийдеться знову потрапити до шпиталю? Я ж приїхав сюди, щоб

захищати наш народ. Воював лише декілька днів, а війна може незабаром закінчитись. Не встигну навіть повоювати. Повернусь на свій «Будмаш» й перед хлопцями стане соромно». Скільки він пролежав у вирві, навіть приблизно визначити не міг. Здавалось – декілька годин. Час ніби зупинився й тягнувся нестерпно довго.

Обстріл та бомбардування припинили раптово, мов за командою. Настала мертва тиша. Макс пролежав ще декілька хвилин, прислухаючись. Йому не вірилось, що для нього все обійшлося. Він піднявся, похитуючись, повільно вийшов на дорогу. Будівля неподалік палала, дах завалився. В багатьох місцях по території піднімались дими. Хлопець обтрусив землю й пішов далі, проклинаючи варварів рашистів. Йти було важко. Спочатку ледве переставляв ноги, похитувався. Напевне, давався ознаки нервовий стрес. Та поступово трохи заспокоївся, далі пішов більш впевнено. Огороджене сіткою АТП побачив ще здаля. Над розчиненими ворітьми красувався відповідний напис великими червоними літерами. Подалі стояло декілька вантажних автомобілів. Зразу за ворітьми, збоку - невелика сіра будка, біля будки лавочка.

- Ти до кого? – з віконця пролунав чоловічий прокурений голос.
- Мені потрібен «Батя», - підійшов до віконця Макс.
- Він зараз всім потрібен! – виглянув чоловік. - Ти хто? Показуй документи!
- Я з добровольчого батальйону, - подав посвідчення хлопець. – До поранення служив під командою «Баті».
- Бачиш, в кінці ліворуч гараж, - повернув документ черговий. - Там «Батю» запитай, повинен бути. Якщо десь вийшов, зачекаєш. По території не вештайся.
- Можна, я на лавочці відпочину, - попросив Макс. - Ледве вас знайшов. Територія дуже велика.
- Посидь, але не довго. «Батя», ти знаєш, любить порядок, обов'язково зробить мені зауваження, а то й висварить.

4

Через хвилину тітка Тетяна зайшла до хати разом зі старостою. Сивий чоловік років шістдесят, одягнений у теплу куртку, привітався до Ольги, присів за стіл, зняв стару шапку-вушанку.

- Я староста села Іван Сидорович, - подивився похмуро. –Тетяна сказала, що ти її племінниця.
  - Так, прийшла з Федорівки доглядати хвору тітку. Передали, що вона себе погано почуває.
  - Зараз всі погано почуваються. Документи з собою?
  - Ось паспорт, - витягла Ольга з сумочки й простягла чоловікові.
  - Прописана у Житомирі, - полистав документ староста. – Та кажеш, що прийшла з Федорівки.
  - На декілька днів приїхала провідати матір. А тут – війна. Не встигла повернутись до Житомира.
  - Ти знаєш, що без дозволу виходити з сіл заборонено. У Федорівці, як і у нас, всіх селян переписали?
  - Переписали. Однак, тітка Тетяна не може себе обійти. Прийшла її доглянути.
  - Бачу, дозволу у тебе на відвідини Тетяни немає?
  - Немає, - зітхнула Ольга. – У нас староста десь виїхав і росіяни назначили свого прапорщика. Побоялась до нього йти за дозволом.
  - Скільки днів думаєш побути у Тетяни?
  - Зо два тижні. Тітці стане краще, тоді повернусь назад.
  - Якщо приїде хтось з комендатури й узнає про тебе, мене не помилують. Що робити з тобою – не знаю. Тетяну дійсно потрібно доглянути. Ледве ходить з палицею.
  - Я нікуди не стану виходити. Хліб будемо пекти самі. Більше нам нічого не потрібно. Хто допоможе тітці? Рідні тут немає.
  - Сидоровичу, - ледь не заплакала Тетяна, - дозвожь, дуже прошу. Сам бачиш: мені погано, не можу ходити. Якщо комендатура довідається, скажу, що ти нічого не знав. Всю вину візьму на себе.
  - Добре, - піднявся староста й до Ольги. – З хати ні ногою! Якщо потрібно вийти – лише вночі. Постарайся якомога раніше повернутись до Федорівки. Сама розумієш: тебе можуть заарештувати.
  - Дуже дякую тобі, Сидоровичу, - уже Тетяна. – Ось візьми хліб. Недавно спекла. Вийшов, здається, гарний.
- Староста сховав хліб під куртку й вийшов з хати. Тітка провела його до хвіртки. Ольга у вікно бачила, як староста щось наказував тітці й помахав пальцем.
- Сказав, що ти гарна племінниця, - зайшла до хати тітка, - коли в

такий час прийшла доглядати мене. Він правильно наказав, що тобі надвір виходити лише вночі. Олю, я за тебе й дітей дуже хвилююся. Вони слухняні, поки був староста, не писнули. Та надвір вночі будемо випускати їх по одному. Давай готувати обід. Перехвилювалась і їсти захотілось.

Не встигли вони сісти обідати, як завітала сусідка Софія.

- Чого це Сидорович до вас приходив? – з порогу.

- Сідай, Софійко, до столу, - запросила її Тетяна, - пообідаємо. Я тобі й все розповім. Сидорович узнав, що у мене Ольга, та прийшов її розпитати. Подивився паспорт. Попросили його з Ольгою, щоб в комендатуру нічого про неї не повідомляв. Я сказала: якщо узнають, візьму всю вину на себе, Сидоровича не підведу. Й тебе дуже прошу нікому нічого про Ольгу, жодного слова. Якщо її заарештують, діти залишаться сиротами.

- Невже я не розумію, - запевнила Софія. – Може до нас з цієї комендатури ніхто й не приїде. По розбитій дорозі зараз лише трактором можна добратись.

- Танками та бронетранспортерами якось рухались через наше село, - це уже Ольга. – Дмитрик якраз обрізав яблуні. Випадково, чи спеціально пострілом його поранили в руку. Кістку пуля не зачепила, то уже загоїлось. Від москалів всього можна чекати.

- Ти правду кажеш, - спохмурніла Софія. – Може Господь і відверне їх від нашого села.

- Не будемо про погане, - махнула рукою Тетяна. - У мене є вишнева наливочка. – Зараз вип'ємо по чарці. Ось тобі пів буханки хліба. Ми спекли.

- Дуже гарний і пахучий! – поцілувала хліб Софія. – У мене ніколи такий пишний не виходить. Потрібно у тебе повчитись.

Ольга покликала дітей обідати. Всі дружно сіли за стіл, на якому уже парували тарілки з червоним борщем, картопляним пюре. Тетяна поставила квашену капусту та помідори. Дорослі випили наливки. Діти швидко поїли, подякували і пішли в іншу кімнату.

- Не знаю навіть, хто міг повідомити Сидоровичу про Ольгу, - не поспішала до себе Софія. – Коли я купувала в центрі молоко, ні з ким навіть розмови про це не було. Сусіди від нас далеченько. Правда, Сірко дуже довго гавкав.

- Ти ж знаєш, в четвертій від нас хаті живе приятель Сидоровича, трохи молодший від нього Степан. Видно, виходив надвір курити й побачив Ольгу з дітьми. Це він, більше нікому. Живуть же такі люди, що сунуть ніс не в свої справи. Він може і в комендатуру повідомити. Колись голові колгоспу все про наш куток доносив.

- Якось зайду до нього ніби позичити ножівку, - взяла помідору та пообіцяла Софія. – Запитаю, чи не збирається він до райцентру. Хай купить мені соди. От щось й узнаємо.

- Не проговорись, часом, щодо Ольги, - Тетяна наповнила чарки наливкою. - Давайте вип'ємо, щоб наші хлопці якнайшвидше вибили ворогів до своєї Московії. Ми ж тут нічого не знаємо. Та якщо Сидорович згадав про комендатуру, то москалі ще тримаються.

- У них величезна армія, - вставила Ольга. – Вони одержали військовий досвід, коли воювали у Чечні, на Кавказі, в Сирії. А наші хлопці такого досвіду не мають. Війна на Донбасі триває вісім років. І нічого не змогли з ними вдіяти.

- Правду ти кажеш, - погодилась Софія. – Наші Збройні Сили не зрівняєш з російськими. Мій племінник шість років тому служив строкову службу в армії так розповідав, що навіть автоматів не вистачає. Танки, гармати дуже старі. На армію в бюджеті виділяють дуже мало коштів.

- На депутатів коштів вистачає? – мало не вигукнула Тетяна. – Їм навіть квартири в Києві дають безкоштовно. Прибутки олігархів Ахметова, Коломойського, Фірташа щорічно зростають. А пенсіонери ледве зводять кінці з кінцями. Якби не городи, то в селах давно повимирали б.

- В містах пенсії теж малі, - вставила Ольга. – Рятують субсидії. Наш сусід в Житомирі Петро Якович каже, що пенсії ледь вистачає на ліки. Слава Богу, що діти працюють і підтримують. Останніми роками робочих місць збільшилось, зарплатня зросла, стали жити трохи краще. От Путіну це й не подобається. Тому й напали.

- Дякую вам за хліб, за обід, - піднялась Софія. - Українці в біді завжди гуртувались, підтримували, допомагали один одному. Впевнена: й тепер разом здолаємо ворога.

- Дай Бог! - перехрестилась Тетяна.

Однак, ситуація з кожним днем погіршувалась. Незабаром зовсім

вимкнули електрику. У тітки було декілька свічок. Як не економили, та вони швидко закінчились. Софія порадила зробити каганець на олії. Його запалювали теж рідко. Магазин в селі не працював. Олію старались витратити в найнеобхідніших випадках. Ольга ночами уже двічі ходила до матері. Принесла борошна, декілька курок, дві літри олії. Та останнього разу нашттовхнулась на військовий автомобіль, який освітив її фарами. Минув, не зупинився. Тетяна категорично заборонила їй більше ходити до Федорівки. Газ теж давно вимкнули. В грубці та печі палили дровами. Добре, що неподалік села був ліс. Коли зрізали декілька старих яблунь і слив та останнього ясеня за городом, Ольга почала ходити по дрова до лісу. Дмитрик поривався піти з нею, та тітка не дозволяла. Дітей випускали погуляти на дворі поодиноці, коли добре темніло. Як не береглися, однак в селі сховатись від людей дуже важко. На початку квітня до них знову завітав Сидорович. Ольга за хатою рубала дрова.

- Тетяно, ми домовились, що племінниця буде у тебе два тижні. Уже пройшов місяць, а вона й досі тут, та ще й з дітьми.

- Сидоровичу, мені не кращає. Не можу себе обійти. В двір майже не виходжу.

- Поклич Ольгу, потрібно з нею поговорити. Де вона?

- Рубає дрова, - Тетяна підійшла до вікна. - Зараз постукаю їй.

- А діти?

- В спальні граються. Надвір випускаємо лише вночі.

За хвилину до хати зайшла Ольга, привіталась.

- Олю, - староста до племінниці, - коли збираєшся повернутись до Федорівки?

- Тітка просить побути з нею ще трохи.

- Не можна. Мені в двір кинули анонімного листа з повідомленням, що у Тетяни Пилипчук живе чужа жінка з дітьми. Вам потрібно сьогодні вночі вийти з села. Анонім може повідомити до комендатури. Тоді буде пізно.

- До Федорівки нам не можна, - заплакала Ольга. – Там староста прапорщик мене гвалтував. Я втекла звідти.

- Тоді є інший вихід. Один надійний чоловік машиною вивозить людей до Польщі. Звичайно, за гроші. Раджу скористатись моєю порадою. Якщо ти не проти, вночі він за вами заїде.

- Я не проти, - витерла сльози Ольга. - Дуже вам вдячна. Мені з дітьми більше нікуди дітись.

- Тетяно, - староста до тітки, - нікому жодного слова .Ольга ніби пішла до Федорівки.

- Сидорович,- перехрестилась Тетяна, - вік буду молитись за вас.

Сірко загавкав серед ночі. Ольга з дітьми поцілували тітоньку, сіли до машини, яка зразу ж тихо рушила з вимкненими фарами. Тетяна перехрестила їх на дорогу. Ольга попросила тітку при нагоді передати до Федорівки записку, яку вона написала матері.

Софія зайшла до Тетяни перед сніданком.

- Ти сьогодні будеш пекти хліб? – запитала з порога.

- Ні, - спокійно Тетяна. – ще є одна хлібина.

- А де Оля? Хочу з нею порадитись, як зробити лежні.

- Оля з дітьми пішла до Федорівки. Їй приснилось, що мати хоче їх всіх бачити. Вона теж слабує.

- Чула, Сірко вночі гавкав. Може приходив хтось?

- Тут чужий кіт повадився ловити мишей. От Сірко й гавкає. Може поснідаєш зі мною?

- Дякую! Піду, плиту розпалила, приготувалась робити лежні.

Ніч для Ольги була надзвичайно тривожною. Постійно їхали ґрунтовими польовими та лісовими дорогами. Трохи підмерзло, але прийшлося двічі виштовхувати машину з багнюки. В одному місці навздогін машині пролунало декілька пострілів. Водій крізь зуби матюкнувся й лише додав швидкості. Наступного дня уже були неподалік Перемишля. На митниці, де зібралось дуже багато біженців з речами, собаками, кішками, простояли пів доби у величезній черзі. Пропустили їх за звичайним паспортом. З речей в руках Ольги була валіза і невеликий рюкзак за плечима Дмитрика. Майже всі гроші віддали водієві. Залишилось п'ятсот гривень. Та головне – вивались від москалів. Нарешті Ольга полегшено зітхнула. Автобусом їх безкоштовно привезли на залізничний вокзал Перемишля, де потрібно було звернутись до пункту реєстрації біженців. Там знову велика черга. Добре, що неподалік входу стояли столики з їжею. Вони перекусили бутербродами з ковбасою, випили чаю та взяли пляшку простої води. За добу ж всього раз поїли. Води з села не здогадались з собою взяти. Трохи попили у водія, коли приїхали до

митниці. Діти зовсім стомились.

- У вас є у кого в Польщі зупинитись? – запитала жінка у пункті реєстрації, записавши їх до комп'ютера.

- Ні, - знизала плечима Ольга. – Знайомих не маю.

- Є можливість поїхати до будь якої країни Європи.

- Я хочу ці важкі часи перебути у Польщі, щоб потім було легше повернутись додому. Та й мова наша близька до польської.

- Варшава і Краків поки що біженців більше не приймають. Можна до Хелма, Кельце, Лодзі, Любліна. Якщо в Гданськ, чи Познань – тоді значно далі від кордону. Прямого залізничного сполучення туди немає. Прийдеться їхати з пересадками.

- Поїдемо до Кельце, - вирішила Ольга. – Це ближче до нашого кордону?

- Так, п'ять годин поїздом, - жінка щось пошукала у комп'ютері. - Поїзд відправляється через п'ятдесят хвилин. Ось вам карточка-перепустка. У Кельце на вокзалі звернетесь до пункту біженців, одержите грошову допомогу та притулок. Квиток зараз брати не потрібно. Сідайте до любого вагону.

Поки виглядали поїзд на вщент заповненому людьми пероні, Людмила захотіла до туалету. Дмитрик з валізою залишився їх чекати поряд з якоюсь жінкою, що тримала за ручку наповнену «кравчучку». Її Ольга попросили придивитись за сином. В туалеті, звичайно, черга. Повернулись хвилин за двадцять. Біля жінки стоїть валіза, а Дмитрика немає.

- Де мій син? – голосно Ольга, оглядаючись на всі боки.

- Хвилин десять тому гукнув: «Павлик!» й побіг до входу у вокзал, - показала рукою жінка. - Валіза ось стоїть.

- Боже! – забідкалась Ольга. - Зараз буде поїзд. Де ж дитина?

Вона схопила валізу, Людмилку – за руку й побігли шукати Дмитрика. Його біля входу не було. Протискаючись між людьми, швидко пройшли до зали чекань. Розгублена Ольга зупинилась, оглянувшись на всі боки – немає. Побігли до касової зали. Сина в самому вокзалі ніде не було. Вони бігом повернулись на перон.

«Куди ж ділась дитина? – зовсім знесилась у розпачі жінка. – Потрібно заспокоїтись й зосередитись. Якщо він побіг до входу, то повинен бути десь недалеко, або повернеться до жінки, де зали-

шив валізу. Йому уже дванадцять років. Має добре розуміти, що ми його шукаємо. Поки є трохи часу, постоїмо біля входу».

Поряд була лавочка. Ольга піднялась на неї й уважно оглянула перон, який вирував мов мурашник. До лавочки підійшов полісмен.

- Пані, на лавочку ногами ставати не можна. Зійдіть!

- У мене пропав син! - заплакала жінка. – Не можу знайти. Зараз прийде поїзд, а його немає.

- Мамо, - шарпнула Ольгу за руку Людмила, – он ведуть до нас Дмитрика.

Дійсно, до лавочки підійшов Дмитрик з тією жінкою, біля якої його залишили. Ольга зіскочила з лавочки.

- Приймайте свою пропажу, - посміхнулась задоволена жіночка. - Коли ви побігли, він зразу ж повернувся. Прийшлося вас шукати.

- Куди ти дівся? – пригорнула сина Ольга, з якою уже ледь не стався напад

- Побачив Павлика з нашого класу, - винувато Дмитрик. – Він з батьками їде до Лодзі. Давай і ми з ними!

- Ні, - заперечила Ольга. – Кажуть, що перше рішення завжди саме вірне. Нас направили до Кельце. Он уже поїзд. Дякую вам дуже, - до жіночки. – Ви не їдете зараз?

- Мій до Любліна буде через півтори години. Щасливо вам доїхати та влаштуватись.

Вони направились до найближчого вагона. Біля дверей уже зібрався натовп. Звідти виглянув кондуктор у залізничній формі.

- Панове, вагон пустий! – голосно кондуктор. – Місць вистачить. Прошу всіх стати у чергу, інакше посадки не почнемо. Заспокойтесь й приготуйте перепустки та паспорти.

Ольга з дітьми опинились в середині черги. У вагоні були лише сидячі місця, як в автобусі. Їм вдалось всім трьом сісти поряд. Дмитрик засунув рюкзак на полицю над головами. Валізу поставили під ноги. Діти випили води й стали у вікно розглядати незнайому країну. А Ольга відкинула назад спинку, нарешті трохи заспокоїлась й зразу подумала зателефонувати Валентину. Адже зв'язку з ним не було майже місяць. Вона витягла з валізи смартфон. Коли увімкнула, він був повністю розряджений. Спереду й позаду сиділи стомлені, роздратовані люди з малими дітьми. Одна дитина весь час

плакала. Іншу дитину почали годувати. Вона теж вередувала. Просити у когось мобільний Ольга не наважилась.

«Влаштуємось в Кельце, - вирішила жінка, - тоді й зателефоную. А ще ж рахунок в смартфоні у гривнях. Напевне, тут за гривні не подзвониш. Сказали, що в Кельце видадуть грошову допомогу. Там і поповню рахунок».

Вночі у машині Ольга майже не спала. За день дуже стомилась. Очі злипались. Вона наказала дітям нікуди не відлучатись і всі п'ять годин в дорозі до Кельце проспала без сновидінь. Прокинулась, коли Дмитрик легенько штовхнув у плече.

- Мамо, кондуктор оголосив, що зараз буде Кельце.

- Приїхали? - протерла жінка очі. – Валіза під ногами стоїть? Дмитрику, не забудь зняти з полиці рюкзак. Людмилко, ти трохи відпочила?

- Поки було видно, все розглядала у вікно. Проїхали декілька сіл і містечок. Скрізь гарні будинки. На вулицях прибрано, дуже чисто. Навіть за межами містечок та сіл вздовж залізничної колії не видно, як у нас, викинутих пакетів та пляшок.

- У них за викинуте сміття штрафують, - вставив Дмитрик. – Нам в школі про це розповідали.

З поїзда, який прямував далі, на освітлений перон зійшло біля сотні людей. Був уже пізній вечір. Почав накрапати дощ. По гучномовцю оголосили, що пункт прийому біженців з України працює на першому поверсі вокзалу, всі прибулі повинні зареєструватись. За декілька хвилин Ольга з дітьми стали в чергу на реєстрацію. Черга рухалась доволі швидко. У віконце Ольга подала жінці картку-перепустку та свій паспорт.

- У картці вказано, що з вами двоє дітей, - запитала жінка. – Їх свідоцтва про народження у вас є?

- Нас вивезли з окупованої території. Свідоцтв немає. В паспорті записано, що маю дітей. Ось вони, стоять біля мене. Синові дванадцять років, дочці – шість.

- Бачу, - жінка виглянула з віконця й подивилась на дітей. – Вам надається грошова допомога. Дорослому сімсот злотих, на кожную дитину – по триста, - жіночка подала гроші. - Розпишіться в одержанні коштів. Йдіть до зали очікування. Вас розмістять тимчасово у

готелі, або хтось з мешканців забере до себе. Сина зразу оформляйте до школи, дочку – в дитячий садочок. Навідайтесь до пункту волонтерської допомоги. Там одержите деякий одяг, взуття, продукти харчування, побутові хімічні засоби. Через тиждень прийдете сюди на перереєстрацію. Раджу зразу шукати роботу.

Тут же на вокзалі мешканці міста забрали жити до себе біля трьох десятків сімей, в основному тих, де були чоловіки. Ольга з двома дітьми нікого не зацікавила. Тому всі, хто залишився, під проводом поліцейського пішли до недалекого готелю. Дощ трохи посилювався, піднявся вітер. Та люди не змогли. Місто гарно освітлене, на будинках мигають неонові реклами.

- Це Європа! – сказав хтось голосно. – Колись і у нас так буде.

В готелі привітна менеджер зареєструвала й направила їх до так званих апартаментів. На першому поверсі можна було повечеряти бутербродами і кавою, або чаєм. Ольга з дітьми з'їли по два бутерброди з шинкою, випили чаю та зайшли на другому поверсі до тримісного апартаменту номер двісті сім. Тут було одне широке ліжко та друге більш вузьке. Ліжка накриті голубими покривалами. Під єдиним вікном столик, на якому телевізор, в кутку – невеликий холодильник та шафа для одягу. На вікні світло рожеві гардини. Біля входу – двері до санвузла, де розташовані раковина умивальника, унітаз та душова кабіна.

- Я буду спати з мамою! – вигукнула Людмила, зняла взуття й прилягла на широке ліжко, розкинувши руки. - Тут так просторо. Ми з мамою помістимось.

- А мені буде зручно окремо, - присів на друге ліжко Дмитрик.

- Добре, діти, роздягайтесь, - погодилась Ольга й направилась до санвузла. – Є гаряча вода та рушники, - почувся звідти її голос. - Зараз покупаємось й ляжемо спати. Мене уже ноги не тримають. Завтра вирішимо, що далі робити.

5

Погода була вітряна. Палатку, у якій спали стомлені хлопці, трохи хитало, щось хлопало. Спали на матрацах одягнені, вкриваючись однією армійською тонкою ковдрою. В кутку палатки стояла буржуйка, в якій до відбою палили. І хоча перед ранком в палатці було уже холодно, хлопці спали здоровим сном. Валентин прокинувся

дуже рано. Надворі ще темно. Швиденько піднявся, виглянув з палатки й попрямував до Макарова. Він увечері тихо сказав Павлу, що ранесенько поїде до Житомира.

- Тобі дозволили? – здивовано запитав той.

- «Сміливий» сказав, що він дозволити не може. Та сьогодні «банний день». Пізно увечері я повернусь. Ти нічого не знаєш і нікому жодного слова.

- Дивись, - нерішуче зауважив товариш, - я тобі не раджу.

- Моя Ольга з дітьми пропали! Додзвонитись не можу. Думаю, що вона повинна щось повідомити нашим сусідам. Я не затримаюсь. З Макарова один водій возить людей на Житомир. Відправляється о сьомій ранку від поштового відділення. Домовлюсь з ним, щоб привіз назад.

- У тебе грошей вистачить? Даремно ж не повезуть.

- Маю півтори тисячі.

- Ось тобі ще тисяча на всякий випадок, - простяг Павло. – Будь обережний. Тепер скрізь патрулі. Було б добре замість камуфляжної куртки одягти звичайну. Знаєш, у нашого повара на похідній кухні я під сидінням бачив. Зараз піду й принесу.

- Напевне, вона стара. Та ще чи підійде за розміром. Кухар менший від мене.

- Побачимо, - направився з палатки Павло.

Невдовзі хлопець приніс синю зім'яту куртку.

- Одягай, - простяг товаришеві.

- Трохи задовга, - одяг куртку і оглянув Валентин. – Ніби як осіннє пальто. Це куртка не кухаря, а когось іншого.

- Рукава підкачай, - порадив хлопець, - й буде добре.

- Дякую, - посміхнувся Валентин. - Дійсно так буде безпечніше.

Приїду й повернеш її на місце. Автомат я закручу в камуфляжну куртку й покладу під матрац.

- Якщо буде час, зайти, будь ласка, до моєї мами.

Валентин знав, де стоять постові. Тому спокійно вийшов з розташування роти. До Макарова йти менше години. Валентин уже один раз там був. Їздили вантажівкою за сокирами. Тому дорога знайома. Вітер дув у спину й ніби підганяв. Незабаром побачив перші зруйновані будинки. Коли наші хлопці вибивали москалів з містечка, час-

тина будинків постраждала. Багато мешканців виїхало. Але майже половина побоялись залишати свої оселі. Уже світало. Біля пошти стояло двоє чоловіків та одна жінка. Валентин привітався.

- На Житомир машина звідси їде? – запитав привітно.
- Так, має зараз бути, - відповів чоловік, що палив цигарку.
- А коли водій назад повертається?
- Від автовокзалу відправляється о четвертій годині, - підтримував розмову той же чоловік. – Ви туди на базар?

- Так, - знайшовся хлопець. – Хочу купити куртку. Ця уже стара. Навіть рукава посіклися. Ще сестра замовила продукти.

- Дійсно, в нашому магазині вибір небагатий. Слава Богу, що хліб стали привозити. А ви не місцевий? Раніше вас не бачив.

- Коли почався обстріл Києва, зразу перебрався до сестри.

Тут приїхала машина. Люди розсілися в просторому салоні. Було ще два вільних місця.

- Всі до Житомира? – весело запитав водій.
- Я до Коростишева, - сказала жіночка.
- Добре, документи у всіх є?
- У мене рашисти забрали паспорт, - та сама жіночка. – Ось їду поновити. Наш Макарів у Київській області. Однак, староста сказав, що з нашого району можна звернутись до Коростишева.

- Дивіться, в Коростишеві перед окружною дорогою на блокпосту перевіряють документи. У вас хоч довідка якась є?

- Староста написав, печатку поставив.

- Тоді поїхали.

В авто було тепло. Валентин невдовзі задрімав. Прокинувся, коли двоє військових з автоматами перевіряли документи.

- У вас паспорт? – запитав військовий. – Ви не на службі?
- Поки не мобілізували. Втік з Києва, живу у Макарові в сестри.
- У вас житомирська реєстрація. Куди їдете?
- В Житомир на базар купити продуктів. У Макарові в магазині майже нічого немає.

- Коли повертаєтесь назад?

- Цією машиною о шістнадцятій годині.

Патруль всім дозволив проїхати. Видно, на блокпосту водія давно знали і йому довіряли.

«Ледь не затримали, - подумав ошелешений Валентин. – Я ж, дійсно, зареєстрований у Житомирі, а сказав, що втік з Києва. Крім того, у них могли бути списки територіальних оборонців. В центрі комплектації вони точно є. Якби тут був комп'ютер, або хоча б мобільний Інтернет у смартфоні, могли не пропустити. Павло мав рацію, коли не радив вириватись до Житомира. Добре, що повезло. Можливо, повезе й щось узнати щодо Ольги та дітей. І до мами Павла постараюсь зайти. Для неї це буде велика радість».

На блокпосту в Житомирі перед об'їзною дорогою документи не перевіряли. Місто за час війни дуже змінилось. Притихло й насупилось від постійної загрози та обстрілів. На в'їзді з київської траси високі бетонні блоки, по боках протитанкові їжаки. На автовокзалі теж блоки, один в'їзд і виїзд. Другий перегороджений. Тролейбуси не працюють. Валентин домовився з водієм, що обов'язково сьогодні поїде назад до Макарова, та швидко пішов додому. Біля військової частини, де проходив, основний вхід загороджений блоками та мішками з піском, охороняється декількома патрульними з автоматами. На вулицях людей зовсім мало. Всі дуже поспішають. Час від часу лунають сигнали повітряної тривоги.

Валентин заглянув до поштової скриньки – пусто. Бігом піднявся на свій поверх, відчинив двері. Ніякої записки у дверях не було, сама квартира дихнула не провітреною пусткою. У холодильнику порожні полиці. На меблях товстий шар пилу. Він присів на кухні за стіл, опустив голову на руки, закрив очі. Як завжди радісно тут у них було! Особливо вечорами, коли дорослі приходили з роботи і діти були вдома. Ольга завжди любила приготувати щось смачненьке. Людмила розповідала про нову казку, почуту в садочку, чи який танець готували до свята. Дмитрик показував свій щоденник, майже завжди з гарними оцінками. Вони будували плани з дітьми. Людмилку Ольга хотіла відвести до будинку культури у танцювальний гурток. Дмитрик ходив на комп'ютерні курси, уже спокійно працював з Інтернетом у смартфоні.

Валентин в котрий раз набрав номер Ольги. Знову «недоступний». У чоловіка на очах виступили сльози.

«Прокляті москалі! Що ви від нас хочете? Чому руйнуєте наше життя? Вам мало свого Сибіру, Далекого Сходу, Чукотки, Сахаліну?

Нам надзвичайно важко воювати з озброєною до зубів армією колишнього Совецького Союзу. Практично у нас немає шансів без допомоги Заходу. Однак, ми кістками ляжемо, але обов'язково повинні вистояти. Інакше вільної України, яка почала ставати на ноги, більше не буде. І не буде майбутнього у наших дітей та внуків».

Він витер сльози й постукав до квартири Петра Яковича. Той відчинив двері й зраділо вигукнув:

- Стара, Валентин прийшов! – потис руку й пригорнув хлопця. – Дуже радий тебе бачити, проходи на кухню. Що це у тебе за куртка, ніколи такої не бачив?

- Прийшлося одягти, щоб можна було без проблем навідатись додому. Як ви поживаєте?

- Живемо, якщо можна сказати, хліб жуємо. З новин у нас одне - постійні повітряні тривоги. Обстрілюють місто.

- Валентин, - зайшла тітка Ганна. – Слава Богу, що ти навідався. Ольги й дітей немає. І від тебе більше місяця нічого не чути.

- Ми стоїмо в обороні з боку Києва. Москалів не пропустимо. Погано, що не можу додзвонитись до Ольги. Може вам дзвонила? – з надією запитав Валентин.

- Якось заходив свояк Матвій з Федорівки. Розповідав, що село від москалів звільнили. Під час окупації Ольга була секретарем у рашиського прапорщика старости, ходила по хатах й переписувала селян. Одного дня з нею ходив й староста, вибивав ногами двері в хатах. Адже не всі хотіли реєструватись. Потім приїхали солдати на критій машині, розстріляли родину з підлітком, підпалили вісім хат, заарештували й вивезли з села два десятки людей. Вивезених та Ольгу з того часу ніхто не бачив. Чи затримали, чи втекла з села, чи виїхала з москалями – ніхто не знає. Та селяни ображені, що вона погодилась працювати секретарем прапорщика. Зараз таких людей називають колаборантами, зрадниками.

- Не може Ольга бути зрадником, - опустив голову Валентин. – Вона була на швейній фабриці заступником голови профкому, народжена грамотою обласної адміністрації.

- Я теж так думаю, - погодився Петро Якович. - Однак, люди в селі зараз кажуть інше. Війна може зламати любого.

- А про дітей свояк щось сказав? – з надією Валентин.

- До жалю, щодо дітей теж нічого невідомо, - сумно Петро Якович. – Надіємось, Ольга з дітьми живі. Стара! – гукнув, - дай нам щось перекусити.

- Дякую, - піднявся Валентин. – Я не голодний. Потрібно ще провідати матір мого приятеля та повертатись на службу.

- Невже не посидиш зі мною? Стільки часу не бачились й невідомо, коли зустрінемось. Служити важко?

- Зараз, Петре Яковичу, скрізь дуже важко. Та ми витримаємо. Головне: вигнати цю мерзотну фашистську орду з нашої землі.

- Стара, дай Валентину з собою сала, ковбаси, ще декілька головок часнику. Відомо, як в армії годують. У тебе й мого номеру мобільного немає. Запиши та зателефонуй. Свояк може знову навідатись, то я його розпитаю про твою тещу.

«Як же так могло статись, що Ольга погодилась працювати секретарем прапорщика москаля? – не міг зрозуміти чоловік. – Та ще й брала участь у розправах рашистів над односельцями. Цього не могло бути. Лише теща знає, що саме сталось. Та як добратись до Федорівки? Й чи взагалі теща жива? Вона важко хворіла серцем. Могла не витримати страшної розправи москалів над селянами. Можливо, свояк Петра Яковича дійсно щось узнає».

Мати Павла дуже зраділа, коли побачила Валентина у дверях. Зразу запросила на кухню й налила борщу.

- Поїж й потім розкажеш, - присіла поряд. – Павло давненько не дзвонив.

- Нам же не дозволяють, - сьорбав хлопець гарячий борщ. – Москалі відслідковують всі перемовини.

- Знаю, що ви десь на трасі Київ-Житомир.

- Так, - Валентин доїв борщ й переключився на «макарони по флотському», - ремонтуємо дорогу. Спимо у палатках на матрацах. Палимо в буржуйці. Павло почувається добре, навіть не схуд. У нас сьогодні «банний день». Я вирішив приїхати та хоч щось узнати за свою дружинну й дітей. Вони в далекому селі у тещі. Зв'язку немає. Я дуже за них хвилююсь.

- То довідався щось про них? – з тривогою запитала жінка.

- До нашого сусіда заходив свояк, який живе там. Нічого толком не розповів, їх не бачив. Може, налагодиться мобільний

зв'язок, то дружина, дуже надіюсь, обов'язково подзвонить.

- Куртки у вас теплі? Павло на руках мозолі не натер? Я передам рукавиці.

- Куртки теплі, мозолі давно не натирає, - посміхнувся хлопець.

-А рукавиці давайте. Можуть згодиться.

- Чому ж ти в такій дивній куртці?

- Щоб патруль часом не затримав. Дякую, мені пора.

- Ось вам шматок шинки, десяток котлет, печиво та декілька цибулин. Обійми від мене сина, - пригорнула Валентина жінка. - Бережіть себе, не лізьте даремно під кулі.

- У нас навіть й не стріляють, - заспокоїв її хлопець. – Надіємось, що війна скоро закінчиться.

- Дай Бог! – перехрестила жінка його на прощання.

«Не міг я все розповісти про Ольгу з дітьми, - винувато витало у голові. – Сам достеменно нічого не знаю. Те, що вона працювала секретарем прапорщика, не повинно вважатись зрадництвом. У звірячих акціях москалів вона не могла брати участь. У неї спокійний та лагідний характер. Але ж куди зникла? Можливо, при відступі москалі забрали з собою? Не стану себе накручувати. Потрібно надіятись на краще».

Коли Валентин вийшов на вулицю, пролунала повітряна тривога. Тролейбуси знову не ходили. Хлопець поглянув на годинник й прискорив ходу, щоб встигнути на автомашину. Прийшов за п'ять хвилин до шістнадцятої години. Авто на місці не було. Він уже подумав, що запізнився, занервував. Однак пролунав відбій повітряної тривоги і машина незабаром під'їхала.

- Поліція зупинила весь транспорт, всі авто, - сказав водій. – Мені прийшлося простояти майже годину. Видно, на Макарів більше нікого не буде. Поїхали. Ви на базарі все купили?

- Харчів трохи купив, - Валентин підняв й показав білий пакет. – А ось нормальну куртку не знайшов. Прийдеться десь через тижень знову приїхати.

- Продукти дуже дорогі?

- Дорогі, - підтвердив хлопець. – Сало по двісті гривень.

- Так, сало користується великим попитом. Його посилають хлопцям, які воюють. Нічого, ми витримаємо й такі ціни. Головне, щоб

наші хлопці якнайшвидше перемогли мерзотних рашистів.

Валентин у сутінках підбіг до розташування роти, потім пішов повільно, вдаючи, що відлучився по нужді. Постовий знову його прогавив. Коли зайшов до палатки, Павло лежав на матраці.

- Як все пройшло? – тихо товариш.

- Ніде не затримали, - присів біля нього Валентин. - Був у сусідів, зайшов до твоєї матері. Вона здорова, дала пообідати, просила тебе обняти, передала харчі, - простяг пакет хлопцеві.

- Щось про свою родину дізнався? - почав повільно розгортати пакет Павло.

- Нічого конкретно, - не хотів все розповідати Валентин. – Буду чекати від дружини дзвінка. Дуже надіюсь, що вони у тещі.

- Тут сало, котлети! - тихо з радістю товариш. - Знає мати, чого у нас немає. Зараз повечеряємо.

Валентин приліг на свій матрац й зразу відчув, що під постіллю автомата немає. Хлопець від страху зразу спітнів, затремтів. За втрату автомата можуть віддати під суд. Валентин встав і підняв край матраца – там нічого!

- Куди дівся автомат? – тихо крізь зуби до Павла.

- Ми домовились, що загорнеш у куртку й покладеш під постіль.

- Я рано вранці так і зробив. Та його немає!

- Підними повністю матрац! – теж тихо схвильований Павло. – Напевне, поклав з другого краю.

Однак, автомата не було. Зник разом з курткою.

- Це трибунал! - впав Валентин на постіль. – Хто ж міг взяти?

- Той, хто бачив, як ти його ховав, - впевнено Павло. – Потрібно спитати хлопців, що сплять поряд. Хтось з них обов'язково повинен був побачити. Автомат – не складний ніжик! Зараз запитаю. Скажу, що у тебе вкрали камуфляжну куртку.

Павло запитав у чотирьох бійців, які спали по сусідству. Сказав, що Валентин ненадовго виходив з палатки й пропала куртка. Однак, хлопці лише поспівчували, похитавши головами. Вони розуміли – справа кепська.

- Не знаю, що робити, - засмучено Валентин. – Потрібно сказати взводному, не приховувати надзвичайну крадіжку. Стануть судити - так і буде!

- Не поспішай, поміркуємо. Коли ти ранесенько піднявся, всі спали, ніхто не вставав, не крутився, не кашляв? Добре пригадай.
- Всі спали, аж хропіли, - впевнено Валентин. – Замотаний з вечора автомат я вночі тримав руками під ковдрою й зразу сховав.
- Тоді й не знаю, що гадати. Хтось добре пожартував!
- Цей жарт вилізе мені боком, - сплюнув набік від розпачу ошелешений Валентин. – Піду до взводного.

Раптом до них підійшов хлопець з їхнього взводу Степан. Він спав подалі. Павло пригадав, що той у черзі за їжею біля польової кухні завжди старався бути одним з перших, часто просив добавки. Степан присів біля Валентина й поклав руку на плече.

- Чого заметушився? – запитав тихо на вухо. - Щось шукаєш?
- Куртка пропала, - безнадійно махнув рукою Валентин.
- Давай вийдемо надвір, - запропонував Степан. - Є розмова.

Вони вийшло з палатки. Було уже темно. Навколо хлопців не видно. В деяких палатках чувся сміх, тихий гомін. Однак, більшість уже вкладались спати.

- Твоя куртку у мене, - закурив цигарку Степан. – Те, що було в куртці, заховано. Поверну за десять тисяч гривень.
- Дякую! – зрадів Валентин. – Однак, де я візьму такі гроші?
- Йди до палатки й напиши розписку, що вчора позичив у мене десять тисяч. Обіцяєш повернути до першого травня.
- Краще до першого червня. Буду збирати гроші.
- Добре, йди та швиденько пиши розписку. Комусь скажеш – я відмовлюсь, мов – пожартував й нічого не відаю. А тебе, сам знаєш, що чекає за втрату автомата.

- Зараз принесу, - розсудливо боєць, зрозумівши, що іншого виходу годі шукати. Головне: знайшовся автомат, не прийдеться постати перед судом за військовий злочин.

Валентин повернувся до палатки, в кутку якої стояв невеликий столик. Там написав розписку й виніс Степану. Той розгорнув папір, присвітив сірником, перечитав.

- Стій тут, зараз принесу.

Невдовзі зраділий Валентин тримав у руках автомат і куртку, подякував. Коли прийшов до свого матрацу, Павло уже спав. Хлопець одяг куртку, з автоматом ліг під ковдру й довго роздумував над людською підлістю. Йде страшна війна. Вся країна допомагає війсь-

ковим зупинити ворога. В територіальній обороні створено десятки бригад. Тисячі волонтерів в нашій країні та за кордоном збирають кошти, купують бронезелети, аптечки, розвідувальні дрони. Ризикуючи життям, постачають продукти харчування, теплий одяг безпосередньо на фронт. Однак, є особи, які намагаються нажитись на війні, на людському горі. Звідки вони взялись? Хто їх виховував? Відповіді хлопець не знаходив. Заснув з надією, що повинна з'явитись Ольга з дітьми й у сусідів позичить гроші.

Вранці Павло побачив на шиї товариша автомат.

- Якийсь добряк приніс? - запитав з усмішкою. – Є ж такі гарні й безкорисні люди.

- Звичайно, світ не без добрих людей. Просив нікому не називати його. Вік буду з вдячністю пам'ятати. Треба віднести стару куртку поварові. А то почне розшукувати. Ти мені розумно радив до Житомира не їхати. Пів ночі думав, чому не послухав тебе. Адже молодший від мене, а таку доречну та гарну пораду давав. Не даремно ти працюєш айтишником. Там дурних, чи випадкових людей, впевнений, не тримають.

- Так, наша спеціальність потребує високого професіоналізму, постійної уваги, зосередженості та аналізу інформації. А ти уважно ситуацію не проаналізував. Пішли снідати, а то можемо запізнитись. Повар довго чекати не стане. Добре, що мати передала рукавиці. Сьогодні надворі мінус три градуси.

- Звідки ти знаєш? – не повірив Валентин. – В розташуванні роти термометра немає. Якось запитували «Сміливого», скільки градусів морозу, то він розсміявся. Сказав, що зимою термометр лише лякає людей.

- У нас тут Інтернету немає. Рано вранці зателефонував до Житомира товаришеві. У нього в смартфоні мобільний Інтернет. Він зразу й сказав.

- Нічого, роботи вистачає, зразу зігріємось.

Біля польової кузні Валентин зустрівся очима зі Степаном, який одним з перших поснідав і уже облизував ложку. Той хитро примружив очі та відвернувся.

Сказати Павлу, що Степан вкрав його автомат, Валентин не наважився. Це могло призвести в роті до непередбачених наслідків.

Адже щодо пропажі автомата ніхто не знав. А Павло став би шукати справедливості. Степан міг сказати, що Валентин наговорив на нього з-за простої неприязні. Гірше всього буде, коли хлопці перестануть довіряти один одному. Підрозділ може навіть втратити боєздатність, взаємовиручку в бою.

Однієї ночі в розташуванні пролунали автоматні черги. Взводний забіг до палатки, включив ліхтар й голосно вигукнув: «Тривога! Підійом!». Не розуміючи, що сталось, хлопці повскакували з матраців. Деякі з просоння крикнули: «Дай поспати! Що відбулось? Вимкни світло!». Однак, більшість зрозуміли, що команду «Тривога!» просто так серед ночі не дають.

- На роту напала диверсійно-розвідувальна група ворога! – вигукнув взводний. – Наказую командирам відділень негайно зайняти місця з бійцями в своїх окопах. Пересуватись лише пригнувшись. Спостерігати за ворогом у визначених секторах. Вогонь відкривати без попередження.

- Друге відділення, за мною! – майже зразу скомандував сержант «Фагот».

В палатці знялась метушня. Хоч всі спали одягнені й взуті, дехто з хлопців ще продовжував сидіти, висунувши ноги на прохід. Однак, як було раніше відпрацьовано, Валентин з Павлом схопили автомати і по своїй доріжці, перескакуючи через ноги між матрацами, швидко вибігли за «Фаготом» з палатки. Неподалік лунали короткі автоматні черги. Кулі свистіли над головами. Між палатками пробігали бійці. Пригнувшись, хлопці чимдуж побігли на позицію, незабаром стрибнули у окопи поряд й виглянули в поле. Було дуже темно. Але Валентин побачив попереду ліворуч спалах пострілу і послав туди автоматну чергу.

- Ти стріляв навмання? – пролунав голос Павла.

- Цілься по спалахах! – гукнув Валентин у відповідь. – Підбіжать ближче, почується тупотіння. Стрілятимеш туди.

Кількість автоматних черг з окопів значно зросла. У відповідь теж стріляли. Валентин знову побачив спалах й натиснув на спусковий гачок. В окопі Павла чомусь було тихо.

- Друже, ти в нормі? – вигукнув Валентин.

- У мене заїло затвор. Натискаю, а пострілів немає.

- Ти запобіжник перемкнув?
- Тьху, зовсім забув! – й зразу пролунала черга.

Праворуч пролунав один вибух гранати, потім другий.

- Дивись дуже уважно, - знову Валентин. – Вони можуть підповзти. При найменшому шарудінні – стріляй короткими чергами.

Пролунало ще декілька вибухів гранат. Потім постріли з боку нападаючих почали віддалятися й рідшати. За десяток хвилин все затихло. Однак, хлопці до ранку перебували в окопах у повній бойовій готовності. Коли розвиднилось, Валентин обережно висунув голову з окопу. Метрах в п'ятдесяти попереду ліворуч на боку лежав нерухомий рашист з білою стрічкою на касці. Неподалік від нього другий лежачий москаль голосно стогнав.

«Всіх так положимо, - подумав хлопець. – Ніхто вас, москалів, до нашої хати не запрошував. А непрошені гості, як кажуть на Україні, гірші від татарина! Але чому ці диверсанти так близько підібрались? Невже наш постовий проспав? Часом, чи не сталось гірше. Серед рашистів є природжені мисливці якути, буряти, чеченці. Вони могли підкрастись до постового дуже непомітно й тихо напасти».

- Павле, чого мовчиш? – покликав друга.
- Не можу собі пробачити, що забув про запобіжник. Міг загинути, якби рашист стрибнув до окопу. Бач, як вони близько підібрались. Там один стогне. Що з ним робити?
- Чекаємо команди взводного. Той, що стогне, може почати відстрілюватись.

Однак, хвилин через п'ять й другий москаль замовк. Почулась голосна команда взводного: «Відбій! Взвод, повернутись в розташування до палатки!». Валентин вистрибнув з окопу, підійшов до Павла, простяг йому руку:

- Чого сидиш? – здивовано. - Пішли швидше.
- Змерз, ноги не розгинаються, - винувато Павло.
- Хапай за руку, я підтягну.
- А ці рашисти так і залишаться в полі? – не зрозумів Павло.
- У взводі управління є два хлопці, які ними займуться.

В палатці взводний розповів, що нападників було біля десяти. Одного постового вони вбили ножом. Хлопець перед смертю встиг вистрілити. Це і допомогло вчасно підняти роту по тривозі. Під час

бою поранили шістьох хлопців. У одного рана в живіт. Його повезли до шпиталю. Рашистів загинуло троє. Командир роти прийняв рішення вдвічі збільшити кількість постів. Начальнику караулу міняти постових через кожних дві години.

- Ви впевнились, - наголосив взводний, - що ворог нападає і в глибокому тилу. Тому розслабляться ні в якому разі не можна. Ми повинні постійно бути пильними. Є відомості, що деякі хлопці ногами почали відлучаються з розташування до Макарова, до села Пилипок, яке по другий бік від автотраси. Постовим категорично наказано таких затримувати. Покарання стане важким. Можна за рішенням військового суду потрапити до штрафної роти. Тому, перш ніж зробити якесь порушення військової дисципліни, раджу десять раз поміркувати. Є запитання?

- Під час обстрілу важко поранило мою матір, - звернувся молодий хлопець. – Можна її провідати у лікарні Коростишева?

- Всі короткочасні відлучення з роти та відпустки заборонені. Дай мені прізвище матері. Я зателефоную, поспілкуюсь з лікарем й тобі повідомлю.

«Планував знову «банний день» поїхати до Житомира, - сумно роздумував Валентин, - але тепер про це потрібно забути. Попрошу у взводного дозволу та увечері зателефоную Петру Яковичу. Можливо, його свояк приїжджав й щось розповів про тещу, Ольгу та дітей. Не може бути, щоб теща нічого не знала. «Сміливий» сказав, що офіційний запит до Центру комплектації Житомира він послав. Однак, у теперішній, надзвичайно складній ситуації, коли гине багато людей і сотні тисяч біженців, навряд будуть займатись пошуком Ольги. Якщо вона не дзвонить, дійсно щось могло статись».

Взводний не дозволив телефонувати.

- Після нападу диверсантів поступила команда строго обмежити телефонні перемовини. Коли убили постового, він у руках тримав смартфон, розмовляючи з батьком. От до чого може призвести безпечність у цьому питанні. Трохи зачекай, думаю, через деякий час обмеження пом'якшать.

Та Валентин не зміг довго терпіти й наступної ночі послав Петру Яковичу коротку СМС. Вранці прийшла відповідь: «З села нікого не було. Коли щось узнаю, зразу повідомлю». Засмученому хлопцеві

нічого не залишалось, як чекати хоч якихось вістей.

6

На території АТП нікого не видно. Біля десятка різноманітних вантажних автомобілів та декілька причепів, які Макс побачив ще здаля, стояли по обидва боки від широкого проїзду. Більшість з них потребували ремонту. В двох зняті колеса. Напевне, їх поставили на справні авто. В декількох вибиті всі стекла. У одному піднятий капот і відсутній двигун. Подалі на окремій ділянці поряд стояли два ГАЗ-66 зеленого кольору.

«Здається, це наші ГАЗи. – придивлявся хлопець. – Їх у добровольчому батальйоні було вісім штук. Вивозили поранених до шпиталю, тягли гармати, коли відступали. На заводі залізобетонних конструкцій, який прийшлося залишити, забрали продовольство, частину снарядів. Медсестра Аня сказала, що зараз на «Азовсталі» зібрались всі хлопці, які обороняються в Маріуполі: азовці, добровольці, прикордонники, морські піхотинці, нацгвардійці, спецназівці СБУ. Командує обороною командир полку «Азов». Прийнято рішення відволікти на себе якомога більше рашистів та захищатись, доки на підійде допомога. Всі твердо вірять, що наші Збройні Сили незабаром відкинуть ворога та прорвуть кільце оточення. Ця віра буде підтримувати наших хлопців до кінця».

Макс підійшов до гаражного приміщення, показаного вахтером, заглянув та зайшов у відкриті ворота. В широкому приміщенні подалі від воріт на одній «ямі» стояв ГАЗ-66 з відкритим капотом. Друга паралельна «яма» була не зайнята. По обидва боки під стінам на довгих стелажах складувався інструмент, декілька вогнегасників, різноманітні запасні частини, пластмасові каністри з рідинами. В «ямі» під авто хлопець щось відкручував. Зразу за воротами під стіною в кутку металева похила драбина вела в підняту під стелю невелику кабінку з вікнами.

Макс підійшов до «ями», привітавшись, нагнувся .

- Не знаєш, де «Батя»? – запитав у хлопця.
- Зверху в своєму кабінеті, - виглянув між колесами молодий хлопець. – Прошу, друже, крутни в кабіні кермом. Рульове не працює, заклинило.

Макс покрутив кермом і піднявся до «кабінету». «Батя» сидів за столом, щось писав. Уже мав невелику бороду. Перед ним збоку стояв військовий польовий телефонний апарат.

- Працює рульове? - запитав, не піднімаючи голови.
- Працюватиме, «Батя», обов'язково! – спокійно Макс.
- Це ти! – підняв голову й вигукнув прапорщик. – Ледве дочекався! - встав, підійшов та пригорнув хлопця. – Сідай, без тебе я зовсім закрутився. Один водій загинув, другий поранений. Як зараз знайти заміну? Кожен боєць на рахунок. Москалі намагаються нас знищити. Але у них нічого не вийде. Тут під землею ми протримаємось довго. Боєприпаси, медпрепарати, харчі можуть закінчитись. Гвинтокрилами потроху поставляють. Але бензину та солярки вистачить надовго. Одна біда: немає запчастин до автомобілів. Приходиться їх знімати зі старих вантажівок. Заговорив я тебе. Зараз напою чаєм. Як ти почувашся?

- Потрапив під обстріл, то йти стало важче. А взагалі - в нормі.
- До нас теж снаряди прилітають. На цей раз минулось. Тебе, часом, знову не поранило?
- Біля дороги була вирва, в ній перележав.
- Пий, - «Батя» поставив перед Максом металеву кружку та підсунув невеличку піалу з цукром і декількома сушками. – В одному з підвалів знайшли більше ста мішків цукру. Нам виділили мішок. Насипай, не жалій.
- А ваша казарма далеко? – насипав ложку цукру та грів руки об кружку хлопець.
- Яка казарма! – махнув рукою прапорщик. – Приходиться спати за кермом, або в гаражі. Он тут канапа. Кидай туди рюкзак. Якщо дозволятиме ситуація, будемо спати по черзі.

Раптом голосно задзвонив телефон. Прапорщик схопив трубку й притис до вуха.

- «Батя» слухає! – вигукнув, потім з хвилину мовчав. – Виїжджаю негайно! - поклав трубку й до Макса. – З другого батальйону потрібно вивезти поранених.

- Кажи, «Батя», що робити, - допив чай хлопець. – Я належався у шпиталі, боки болять і руки сверблять за роботою.

- Ти маєш звання сержанта. Будеш моїм заступником, займешся

ремонт машин. Хлопцям оголошу увечері. Зараз йдемо донизу й відремонтуєш рульове. Там водій з комендантської роти нічого не може зробити.

Вони спустились з кабіни вниз. Прапорщик звернувся до водія, який ще знаходився в «ямі».

- «Сизий», зі шпиталю повернувся сержант «Слюсар». Це мій заступник з ремонту. Ти уже закінчуєш?

- Гайку важко наживити. Не можу поставити шплінт.

- «Слюсар» тобі допоможе, - прапорщик повернувся до Макса. – Я в другий батальйон. Он на підвіконні паралельний телефон. Будуть дзвонити, представляйся й приймай повідомлення. Можуть повернутись деякі машини. Більшість водіїв тебе знають. Потрібно буде, командує від мого імені.

Макс спустився під машину, показав «Сизому», як закінчити кріплення валу рульового управління. Той здивовано спостерігав за роботою хлопця, який уже витирив руки від мастила.

- Де ти так навчився? А я вожусь майже пів години й нічого не виходить.

- Працював слюсарем з машинами на заводі у Житомирі. В такій роботі не потрібно поспішати. Особливо, коли різьба трохи порушена. Легенько крутнув гайку в один бік, в другий і вона сама знайде початок різьби. Добре, що вал з гарної сталі. Тому різьба й не зірвана. А так прийшлося би її відновлювати.

Вони піднялись з «ями». «Сизий» сів до кабіни, покрутив кермо, подякував за допомогу.

- «Батя» сказав, що ти з комендантської роти? – запитав Макс.- У вас свої машини?

- Чотири старі колимаги, - «Сизий» аж сплюнув. – Часто приходиться ремонтувати. Приїжджаємо до «Баті». Більше на «Азовсталі» нікому допомогти.

- Мене після важкого поранення довго лікували у шпиталі. Тільки що повернувся звідти. Ви там ближче до начальства. Що кажуть про нашу ситуацію? Є надія вирватись з оточення?

- Надія, як казав класик, вмирає останньою. Уже була спроба морських піхотинців. Вони змогли лише прорвались до нас із металургійного заводу Ілліча. Загинуло десяток хлопців. Вчора слухали

російське радіо. Москалі захопили Херсон, обстрілюють Запоріжжя, Миколаїв. Гине багато цивільних. Це уже далеченько. Та командир полку «Азов» запевнив, що нас обов'язково виручать. Вірою в це й живемо. Ось тобі тушонка, - простяг хлопець баночку. - Десь взводному вдалося трохи розшукати. Поїду, на мене чекають.

- Скажи своїм хлопцям, що «Слюсар» завжди виручить, - потис руку на прощання Макс.

На підвіконні задзвонив телефон. Хлопець підбіг й підняв трубку.

- «Слюсар» - почувся голос «Баті», - до тебе зараз приїде УАЗ. Швиденько поміняй їм діафрагму в бензонасосі.

- Де її взяти?

- У моєму кабінеті в шухляді стола є декілька штук. Запасної діафрагми їм не давай.

Легковий УАЗ зразу ж заїхав до гаража. Напевне, вже не раз тут бував. Переднього бамперу та правих задніх дверей в машині не було. На капоті декілька дірок від осколків. Війна добре пошматувала. Як до цього часу машина ще їздила – невідомо. Видно, водій був кваліфікований. Молодий хлопець вистрибнув з машини.

- Ледве доїхав, - до Макса, що стояв біля телефону. - Весь час потрібно підкачувати бензин. «Батя» сказав, що діафрагма до бензонасоса у вас має бути?

- Зараз подивлюсь, - почав підніматись до кабінету «Слюсар».

- То я знімаю насос, комбат чекає. У нас там гаряче.

- Не поспішай, діафрагму потрібно пошукати.

Макс подивився у верхній шухляді стола, заваленій мотлохом, потім ледве знайшов в нижній.

- Знімай кришку! - гукнув зверху. – Шланги можеш не від'єднувати. Діафрагму так поміняємо.

- Я тебе раніше не бачив, - звернувся хлопець до Макса, відручуючи гвинти кришки бензонасоса. – Добре знаєш УАЗики? Адже без огляду сказав, як потрібно робити.

- Після поранення повернувся до «Баті». А з машинами різними ще давно, до війни, мав справу. Бензонасоси у вітчизняних авто дуже схожі. Зняв кришку? Бери діафрагму, - простяг Макс хлопцеві. - Виставиш за отворами й закручуй гвинти. Ти сказав, що у вас гаряче. Тиснуть москалі?

- Після артилерійського обстрілу намагалися прорватись з півночі у напрямку другої доменної печі. Та атаку хлопці відбили. Вони втратили душ десять-двадцять. У нас теж один хлопець загинув.

- Часто атакують?

- Останнім часом атак поменшало. Розуміють, що нам відступати нікуди, стоятимемо до останнього. Більше бомблять. Дякую тобі! – закріпив останній гвинт водій. - Поїду, комбат має швидко перевірити всі роти. Напевно, потрібно буде й набої підвезти. Кулеметники добре попрацювали.

- Ти, коли потрібно, приїжджай без попередження. «Батя» наказав займатись ремонтами. Тому постійно маю бути на місці.

- Добре, дякую, раніше когось в гаражі було важко застати.

Під вечір почали повертатись машини з водіями, підлеглими «Баті». Хлопці за день стомились, деякі ледве виходили з кабіни. Та, побачивши Макса, радісно поспішати до нього, пригортали.

- «Слюсар»! – вигукнув один, - ти ніби побував на курорті! Хіба можна стільки відпочивати. Розповідай, як лікували.

- Хлопці, на такий курорт краще не потрапляти, - віджартовувався Макс. – Одне сподобалось – робота медсестри Ані. Вона порадила метод академіка Мікуліна в лікуванні ніг. Костилі через два тижні покинув, а на третьому тижні виписали.

- Лише ноги з Анею лікував? – пожартував інший. – Напевне, з-за цього й затримався.

- На інше уже не було часу. Поспішав до вас. Всі наші хлопці живі-здорові?

- Загинув «Дуплет», - підійшов «Батя», який тільки що приїхав. – Бомба потрапила прямо в машину. Гарний був водій. Тіло його забрала похоронна команда. Світла пам'ять та Царство Небесне. Однак, розслаблятись немає часу. Хлопці, з сьогоднішнього дня сержант «Слюсар» повернувся на службу в якості мого заступника. Займатиметься ремонтами машин. Його команди й вказівки обов'язкові до виконання. Як завжди, зараз «Смирний» закип'ятить в електрочайнику воду, вип'ємо чаю. Якщо не будуть бомбити, всім відпочивати. «Слюсар», - до Макса, - я взяв твій сухий пайок. Як і домовились, відпочиватимеш у кабінеті на канапі. Пішли наверх.

Раніше хлопці «Баті» служили у другому добровольчому баталь-

йоні. Тепер приходилось обслуговувати всі підрозділи, що обороняли «Азовсталь». Частина машин під час відступу полку «Азов» остаточно вийшла з ладу. Однак у підрозділі «Баті» їх стало більше. Машинами перевозили боєприпаси, зброю, вивозили поранених, вбитих, розвозили продукти, воду, обслуговували шпиталі. Обстріли та бомбування відбувались щодня. Однак, машини були постійно задіяні. Хлопці їхали рано вранці і повертались пізно увечері. Більшості водіїв працювали й під час обстрілів. Машини були посічені осколками, з частково вибитими стеклами, фарами. Та відновлювати все не було жодної можливості. Головне – щоб машина була «на ходу». Це й було основним завданням «Слюсаря». Напевне, крім «Баті», його імені ніхто й не знав. У полку «Азов», добровольці якого воювали на Донбасі з чотирнадцятого року, хлопці так і звертались один до одного за позивними. Смартфонами користуватись давно заборонили. Всі знали, що розмови прослуховуються москалями. А в Україні давно працює їх велика «п'ята колона». Родичам могли зашкодити в будь-якому місці, навіть за кордоном.

Макс постійно був зайнятий ремонтами, часто приходилось працювати й вночі, незважаючи на перебої з електрикою. «Слюсар» налаштував переноску з автомобільною лампочкою, яку вмикали від акумулятора. Добре, що ночі стали значно коротшими, надворі потеплішало і в руки не було холодно. Уже декілька раз прилітали снаряди й на територію АТП. Шкоди великої вибухи не завдали. Однак, в дальньому кутку гаража пробило дах. Під час дощу з'являлась вода у «ямі». «Батя» десь випросив плівку і Макс проборіну на даху закрив.

Хлопець часто з ніжністю згадував карооку, майже завжди усміхнену, струнку медсестру Аню. Адже вона його виходила, коли лежав без пам'яті. Потім з ложки годувала, умовляла обов'язково їсти. Надала надзвичайно ефективну пораду щодо лікування ніг. Він ніколи не бачив її без білого чепчика. Та чомусь здавалось, що вона білява, з короткою стрижкою. Біля гаража збоку була поросла травою невелика ділянка землі. У квітні на ній зацвіли якісь невеликі рожеві квіточки. Макс побачив їх з вікна й вирішив нарвати букетик та передати медсестрі. Водій «Стрункий» обслуговував саме реанімацію шпиталю.

- Там є медсестра Аня, - попросив хлопець водія, - вона мене вилікувала. Відвези, будь ласка, їй букетик. Навіть у такі страшні обстріли хочу зробити для неї щось приємне. Скажеш: від «Слюсаря».

- Мене в саму реанімацію не пускають. Привезу поранених і їх забирають санітари.

- Одягни білий халат та допоможи заносити. Так і пройдеш.

- Постараюсь, але вони своїх знають.

Увечері усміхнений «Стрункий» зразу підійшов до Макса.

- Віддав Ані букетик. Вона зразу вся засвітилась. Пригорнула мене й сказала, що добре тебе пам'ятає. Передавала вітання й попросила, якщо зможеш, зайти. Ось, написала номер смартфона, - простяг хлопець записку. - Славна дівчина!

Макс розгорнув папірець. «Гарні квіти, - прочитав, - дуже дякую. Зателефонуй».

«Як дзвонити? - гадав хлопець зо два дні. – Адже категорично заборонено навіть посилати СМС. Напевне, у «Баті» є телефон з шифруванням розмови. Та просити, щоб дав подзвонити дівчині, дуже незручно, навіть соромно. Напевно, всі телефонні розмови, крім москалів, слухає і наша розвідка. Адже можуть бути російські шпигуни й на «Азовсталі». Ні, телефонувати не стану. Потрібно придумати щось інше. «Стрункий» зміг в реанімацію зайти. От і я спробую. Краще всього це зробити вночі, коли лікарі й санітари стомляться за день та відпочивають. Однак, я ж дороги до шпиталю точно не знаю. Вночі територія не освітлюється. Коли вдень йшов до АТП, перебирався через розвалини, залізничні колії, між незрозумілими, чудернацькими промисловими спорудами. Нарешті дорогу вказав патруль. Потім потрапив під обстріли. Далі пішов навмання. Вночі не буде в кого й запитати. А патруль, коли буду шукати реанімацію, може заарештувати. Пораджусь з цього приводу зі «Струнким». Якщо «Баті» заїкнутись, він точно заборонити навіть думати».

- Давай я тебе вночі відвезу, - запропонував увечері «Стрункий».
-У мене нічна перепустка на машину є. Патруль пропустить. Навіть білий халат залишив собі на всякий випадок.

- А на мене ж перепустки немає. Не хочу тебе підводити.

- Приляжеш між сидіннями. Ніхто й не помітить. Завтра після роботи я на територію АТП не заїду, чекатиму тебе на узбіччі метрів за

триста до воріт. Приходь після дванадцятої ночі й поїдемо.

- Хтось з наших хлопців твою машину побачить, скаже «Баті».
- Я постараюсь повернутись після всіх. Не хвилюйся.
- Добре, ти справжній побратим, - пригорнув хлопця Максим. –

Дуже хочу побачити Аню. Я її боржник до смерті.

- Розумію, тому й хочу допомогти.

Наступного дня Макс знову нарвав невеликий букетик квітів. Коли машини повернулись до АТП, він за вечірнім чаєм сказав «Баті», що потрібно в одному ГАЗ-66 відрегулювати коробку передач.

- Трохи відпочину й за декілька годин все зроблю. Друга передача важко вмикається. Машина може в любий час зупинитись десь на території.

- Дивись, поки не відрегулюєш, спати не лягай. Машин зараз не вистачає. Тому всі повинні бути в строю. Мене сьогодні так насмікали, що валюсь з ніг. Потрібно було б хоч ще одну машину з тих розвалюх привести до ладу. Не можу знайти хрестовину до карданного валу. Сказали, що в третьому батальйоні УАЗ підбили. Постараюсь з нього хрестовину зняти. Завтра подивлюсь.

Макс заїхав несправною ГАЗ-66 на «яму» й почав розбирати коробку передач. Ця справа дуже марудна. Та він й не поспішав. Все зробив до півночі. Після дванадцятої години помив руки, умився, букетик заховав до внутрішньої кишені куртки й вирішив перелізти через сітчасту огорожу. Адже біля воріт АТП сторожував вахтер, який вранці доповів би «Баті», що хлопець кудись виходив. Макс уже переніс ногу на другий бік, як зачепився штанами за якийсь гачок. Шарпнув ногою й роздер штанину. Така «дрібниця» його трохи засмутила, але не зупинила. Незабаром розбудив «Стрункого», що спав за кермом. За хвилину вони розвернулись й поїхали. Ніч була темною. В машині увімкнуті лише габаритні вогні. Час від часу лунали гарматні постріли.

- Я придумав наступне, - запропонував «Стрункий». - Якщо зупинять, то скажу, що у тебе важкий приступ апендициту. Везу хворого на операцію. А ти тримайся за низ живота, голосно стогни.

- Домовились. Я б не додумався. Поїхали швидше.

«Стрункий» знав дорогу дуже добре. Вони майже приїхали до шпиталю. Та раптом прямо на дорозі засвітився ліхтарик. Їх зупини-

ли двоє патрульних. Макс почав голосно стогнати.

- Нічні перепустки маєте? – підійшов до кабіни, освітив ліхтариком та запитав бородатий хлопець з автоматом.

- Маємо, - подав «Стрункий». – Як можна в такий час без нічної перепустки?

- А у сусіда? – переглянув і повернув документ хлопець.

- Тільки що у побратима раптом сильно заболів внизу живіт. Бачите, як стогне. Точно приступ апендициту. До ранку може померти. Везу до хірурга.

- Невже ти лікар, щоб ставити діагноз? – скептично патрульний.

- Не лікар. Але обслуговую шпиталь, трохи розбираюсь.

- З якого боку болить? – патрульний до Макса.

- З лівого, - ледве вимовив «Слюсар» й почав стогнати голосніше. - Дуже болить!

- Виходьте обоє! – скомандував хлопець, направивши автомат. – Не розмовляти! Апендикс знаходиться не там. Ви заарештовані. Пішли до комендатури, розберемось.

«Дійсно, - згадував Макс, продовжуючи стогнати та триматись рукою за живіт, - з правого. Чи посередині? Ніколи над цим не задумувався. Як можна було так вляпатись! Тепер до Ані не потраплю. А дуже хотів побачитись. Однак, потрібно стояти на своєму: нестерпно болить всередині. Може, якимось виплутаємось».

Патрульні провели хлопців між розваленими спорудами й незабаром вони стояли перед черговим по комендатурі. Це була невелика кімната з темненькою лампочкою над столом, де збоку стояв військовий телефон. Чубатий капітан довго не розпитував. Уважно передивився посвідчення хлопців, записав до журналу, з якого вони підрозділу, й наказав патрульним зачинити обох, як сказав, до «камери схову». Так вони опинились в темній кімнаті за ґратами.

- Що робити? – запитав у Макса «Стрункий».

- Давай спати, друже. «Батя» завтра нас забере.

Вранці їх привели до чергового.

- «Батя» не бере трубку. Хто з командирів вас особисто знає й може забрати?

- Комбат другого батальйону, - зразу відповів Макс. – Ми приписані до них.

Черговий кудись зателефонував, назвав позивні затриманих. Невдовзі приїхав заступник комбата «Юджин», розписався у журналі.

- Так, це наш сержант «Слюсар» з АТП та їх водій. Пішли, побратими, справи не терплять.

Коли вийшли з комендатури, «Юджин» сумно повідомив:

- «Слюсар», до жалю, «Батя» загинув. Дуже гарний був командир. Ми разом воювали з чотирнадцятого року. Світла пам'ять!

- Коли загинув? - не повірив Макс. – Ми з ним увечері розмовляли. Він ліг спати, а я пішов ремонтувати машину.

- Смерть зараз приходить дуже несподівано. Вночі снаряд пробив дах гаража над його кабінетом. Однак, чуєте вибухи? Починається обстріл! «Слюсар», наказом комбата тобі присвоєне звання старшого сержанта й призначено командиром автомобільного підрозділу. негайно повертайся на АТП та приймай справи!

- Слухаюсь! «Стрункий», за мною, мерщій побігли. Ти знаєш, де залишили машину?

- Знаю, тут недалеко. Он, - показав рукою, - за тією горою шлаку.

«Дуже шкода «Батю», - дійшло до Макса, коли сіли до кабіни машини й рушили. – Ми завжди розуміли один одного. Хлопці ніколи на нього не скаржились. А мене, виходить, врятувала Аня, до якої зібрався. Адже ремонт ГАЗ-66 міг зачекати. Мені потрібно було до півночі чимось зайнятись, щоб не визвати підозри у «Баті». Він, напевне, загинув у вісні. На війні це легка смерть».

- «Стрункий», прошу тебе нікому не розповідати про нашу нічну пригоду. Хлопці стануть кепкувати.

- Зрозумів, я – могила. Ти уже старший сержант. А серед наших хлопців й сержантів немає. Давно служиш в «Азові»?

- Два місяці, як зарахували до складу добровольчого батальйону. Однак, уже встиг повоювати. Тепер хлопців потрібно берегти. «Батя» ніколи нас даремно не посилав під обстріли.

- А сам не вберігся, - з сумом «Стрункий». – Ти, часом, не знаєш, як його звали?

- Не встиг узнати. Просто так незручно було запитати. Комбат якось його покликав: «Микитович». Лише це й пам'ятаю.

У гаражі над колишнім кабінетом «Баті» з'яяла велика діра. Самого кабінету не стало. Залишилися лише металеві похилі сходи,

над якими на кабелі звисав військовий телефон. На підлозі навкруги та в обох «ямах» розкидані різноманітні обломки фанери, дерева, металу. Макс зі «Струнким» мовчки постояли з хвилину, схиливши голови. З-під куска фанери виглядав товстенький загальний зошит. «Слюсар» підняв його й полистав. З одного боку тут були записані щоденні виїзди машин на роботи. З іншого – список бійців підрозділу за позивними. Проти свого позивного Макс побачив дату зарахування на службу, далі - коли його поранило, потім дата повернення зі шпиталю. Наступний розділ – список автомобілів з датою прийняття до підрозділу, відповідальним водієм та датами великих ремонтів. Інших паперів не було видно. Раптом голосно задзвонив телефон. Макс швидко на підвіконні зняв трубку.

- Старший сержант «Слюсар» слухає.
- Заступник комбата три «Думний». Дай «Батю»!
- «Батя» загинув. Мене назначили замість нього.
- Ваша машина не приїхала. Негайно пришли!
- Добре, зараз поїде. – Макс поклав трубку і уже до «Стрункового», - Швиденько збери хлопців до гаражу.

Служба командира автомобільного підрозділу розпочалась. Всі машини роз'їхались згідно старих записів у журналі. Лише «Стрункий» залишився, сказавши, що зі шпиталю повинні подзвонити. Вони разом прибрали й винесли з гаража обломки кабінету. Потім з вахтером «Пабло», який був відповідальним за кімнату відпочинку, знайшли невеликий старий стіл, стілець й поставили під сходами. «Стрункий» продовжив кабель до звисаючого телефонного апарату, щоб можна було встановити його на столі.

- «Стрункий», - звернувся Макс до хлопця, - ти скільки років працюєш водієм?
- Шостий рік. Працював на АТП у Рівному.
- На яких машинах?
- На різних. Спочатку на старому МАЗі, потім був Урал, ГАЗ.
- Призначаю тебе моїм заступником з ремонту. Коли зателефонують, сьогодні ще поїдеш до шпиталю. А увечері знайду заміну. Твоє завдання – всі машини повинні бути в строю.
- Добре, накази командира не обговорюються. Де будемо брати запчастини, мастило, антифриз?

- Зараз поїдемо з тобою до служби матеріально-технічного забезпечення МТЗ батальйону. Візьмемо талони на бензин, сухі пайки. Повернемось, уважно передивись все на стелажах та на складі. Ось тобі ключі від нього та акумуляторної. На запчастини будемо розбирати старі авто. Перевір наявність мастил. Коли закінчиться антифриз, в радіатори доливатимемо воду.

- А в акумулятори?

- В кімнаті зарядки акумуляторів є каністри з кислотою та дистильованою водою, два ареометри, вимірювач напруги. Розберешся. Обережніше із зарядними пристроями. Вони уже старі. Заряджати на малій силі струму. В разі вимкнення електрики не буде важкого удару по пластинах. Нових акумуляторів немає. Будемо берегти ці.

- Хлопці казали, що дуже гарні акумулятори на БТРах.

- Запитаємо в батальйоні. Можливо, дадуть два-три штуки. Ти знаєш, де розташована служба МТЗ? Я там ніколи не був.

- У підвалі конверторного цеху.

До служби МТЗ вартовий на металевих дверях не пропустив.

- Ти хто такий? – високий хлопець поправив на грудях автомат.

– Що потрібно?

- «Слюсар» з автомобільного підрозділу, - показав посвідчення Макс. – Закінчились талони на бензин.

- Звідти прапорщик «Батя» завжди приїжджав.

- «Батя» вночі загинув. Призначили мене.

- Нічого не знаю, - рішуче вартовий. – Без вказівки начальства не пропущу.

- То подзвони начальству, запитай.

- Ти мені будеш вказувати, що робити?

- Знущаєшся? – майже вигукнув Макс. – Розумієш, що машини не виїдуть з АТП. Чим підвозити набої, снаряди, обслуговувати кухню, шпиталь?

- Так би й сказав, - вартовий зняв з телефонного апарату, що висів на стіні, трубку. – Тут до вас «Слюсар» з АТП. Проходь, - уже до Макса. – Кабінет нуль два, капітан «Щирий».

У напівтемній кімнаті товстенький сіроокий «Щирий» з цигаркою в зубах відірвав голову від паперів, уважно подивився на Макса.

- То ти замість «Баті»? – прохрипів простудженим голосом й показав рукою на стілець.

- «Юджин» вранці повідомив, - присів Макс. - Закінчилися талони на бензин. Потрібні сухі пайки на шістнадцять душ.

«Щирий» переглянув якісь папери, зателефонував комусь, запитав, скільки ще є бензину та солярки.

- Талонів видаю на чотириста літрів бензину А76, дев'яносто другого немає. Потрібно економити. А їжу «Батя» обіцяв почати варити у похідній кухні.

- Ви знаєте, більшість водіїв працюють майже цілодобово, сплять за кермом. Тому комбат давно прийняв рішення видавати нам сухі пайки.

- Так би й сказав, - ніби не знав цього «Щирий». – Однак, видам на п'ятнадцять душ. Шістнадцятого, «Баті», немає. Розпишись ось тут, - підсунув відомість, - за бензин. Тут – за сухі пайки. Пайки одержиш на третьому складі далі по коридору.

- У нас старі акумулятори. Деякі вийшли з ладу, потрібно заряджати щоденно. Видайте, будь ласка, декілька нових.

- Де я їх тобі візьму? – знизав плечима капітан. - У мене ж тут не автомагазин.

- На БТРИ у вас є.

- Так то на БТРИ! – підкреслив «Щирий», - на бойові машини. Ви можете поки що обійтись.

- Якщо зупинимо підвозити міни, снаряди, набої, вивозити поранених, то згадаєте, що наші машини теж бойові. Але тоді може бути запізно.

- Пиши зараз доповідну й проси три акумулятори, - зрозумів загрозливу ситуацію капітан. – Більше поки що дати не можу.

Макс зразу написав доповідну про вихід акумуляторів з ладу й подав «Щирому». Той перечитав та щось на ній написав.

- Ще потрібна перепустка до вас. Вартовий не пускає.

- Ось перепустка, - простяг капітан, - акумулятори получи на першому складі. Звідки ти такий бойовий взявся?

- Десять років працював бригадиром слюсарів на Житомирському заводі «Будмаш». Переможемо москалів, обов'язково знову там працюватиму.

Зморені діти спали довго. Ольга вирішила їх поки що не будити, а піти до адміністратора готелю та розпитати, як бути далі. У фойє чувся тихий гомін. Біля столиків з бутербродами, чаєм та кавою снідало декілька десятків біженців. Видно, що люди зголодніли. Більшість з них були з речами, собачками, кішками. Тварин теж годували ковбасою. Це були нові люди, що недавно приїхали. Одні одягались й разом з дітьми виходили надвір. Інші з речами піднімались по сходах на верхні поверхи до апартаментів. Уже інша молода, вродлива адміністраторка про щось розмовляла з жіночкою. Коли жінка відійшла, Ольга наблизилась до конторки.

- Доброго ранку, слухаю вас, - привітно чистою українською мовою звернулась адміністраторка.

- Мене вчора з двома дітьми розмістили у двісті четвертому апартаменті, сказали, що вранці можна буде піти до волонтерського центру за допомогою. Це далеко?

- Ліворуч три квартали. Над дверима великими літерами написано: «Дім доброти». Там можна взяти продукти, одяг, взуття. Обов'язково мати з собою паспорт і картку реєстрації біженців.

- З дітьми йти, чи можна самій?

- Йдіть з дітьми, якщо їм потрібен одяг і взуття. Та спочатку поспідайте у нас. А то потік біженців зростає.

- А скільки часу можна жити у вашому готелі?

- Поки не знайдете інше житло. Вас може хтось з місцевих мешканців забрати до себе. Або винаймете квартиру. У нас, бачите, кухні немає. В апартаментах готувати гарячі страви заборонено. Ми пропонуємо лише бутерброди у фойє.

- Я хочу зателефонувати на Україну чоловікові. А гроші на смартфоні у гривнях. Яким чином і де можна поповнити злотими?

- У вас, напевне, український оператор мобільного зв'язку?

- Звичайно.

- Тоді поряд з «Домом доброти» зайдіть до поштового відділення, купіть картку польського оператора. Поміняєте картку в смартфоні. Там же й поповните рахунок.

«Одними бутербродами та чаєм довго не прохарчуємось, - думала Ольга, повертаючись до апартаменту. – Потрібна нормальна

їжа. Буду шукати когось, щоб нас забрав до себе. Адміністраторка може порадити. Багатьох увечері забрали місцеві. А я не второпала, щоб когось попросити, поспішала вкласти дітей спати. Більше доби ми були в дорозі. Я сама ледве стояла на ногах».

- Дмитре, Людмилко, ви ще у ліжках? – зайшла до номера Ольга. - Швиденько вставайте! Поснідаємо й підемо в «Дім доброти». Та потрібно купити карточку до смартфона, батькові подзвонити. Він за нас дуже хвилюється. Адже більше місяця не дзвонили. Умивайтесь й не забудьте почистити зуби. Надворі дощ перестав. Однак, одягаймося тепліше, щоб не простигнути.

- Мамо, що це таке «Дім доброти»? – не розуміла Людмилка.

- Там волонтери надають необхідну допомогу. Підемо й побачимо, що можна буде у них попросити. Ляльку з собою не бери. Поклади її в ліжко, нехай ще поспить.

В фойє людей стало значно менше. Ольга з дітьми випили з бутербродами чаю. Тут до готелю зайшли чоловік з жінкою без речей й направились до адміністраторки. Обом років не більше шістдесят. Ольга зрозуміла, що вони запитують, чи можна взяти біженців до себе, й підійшла до конторки.

- Я з двома дітьми. Якщо можна, візьміть нас.

- Діти малі? Тварин з собою немає? – запитала ламаною українською мовою жінка.

- Дванадцять і шість років, - показала рукою. - Он вони стоять біля столика. Тварин на Україні в квартирі не заводили.

- Гарна дівчинка, - жінка до чоловіка, - охайна. Можемо взяти вас на місяць. А там побачимо. Виділимо вам одну кімнату. Умови такі: їжу готуєте зі своїх продуктів, прибираєте за собою.

- Дуже вам вдячна! – зраділа Ольга. - Дмитрик, Людмилка, - до дітей, - підійдіть сюди. Нас добрі люди забирають до себе.

Діти підійшли, привітались. Дмитрик уважно подивився на чоловіка. Жінка погладила дівчинку по шапочці.

- У нас немає дітей, будете нам за внуків.

- Тьотю, - не витримала Людмилка, - ми уже маємо бабуню у Федорівці на Україні.

- Закінчиться війна, й поїдемо до вашої бабуні. А поки що поживете у нас. Забирайте речі й поїдемо машиною.

Діти побігли за речами. Ольга гукнула, щоб забрали зубні щітки й пасту з ванної кімнати. Адміністраторка записала в журналі, хто забирає біженців. Незабаром вони у старенькому «Фольксвагені» уже їхали до передмістя Кельце.

- Мене звати Марта, - повернула голову до Ольги з переднього сидіння жінка. – А чоловіка – Людвіг. Важко було добиратись сюди?

- Дуже важко, - засмучено Ольга. – Москалі швидко стали наводити свої порядки. Переписали людей, заборонили виходити з села. Дмитрик в садку обрізав яблуні. Так з проїжджої військової машини його поранили в руку. Потім спалили майже десять будинків, розстріляли родину. Вивезли кудись повну криту машину односельчан. Нам вдалось втекти до родички у далеке село.

- Ми спали у погребі, - вставила Людмила, яка тримала ляльку. - Маму заарештували, потім випустили. Ми всю ніч йшло до тітки Тетяни. Там навіть хліба немає. Тітка Тетяна пекла його в печі.

- Бідні люди, - промовила Марта. – Росіяни знущались й з нас. Збили наш літак з президентом Качинським та майже з усіма міністрами, які летіли до Катині вшанувати загиблих поляків. Не допустили наших до розслідування, сказали: винні пілоти. Добре, що Польща зараз в НАТО. Сюди на полізуть. А ми з усією Європою допоможемо вам з ними впоратись.

Машина зупинилась біля двоповерхового цегляного будинку. Людвіг вийшов, розкрив ворота й заїхав до двору, обсаженого туями. За туями виднівся невеликий садок та соток п'ять городу.

- Виходьте, - запросила Марта. – Зараз поснідаємо, а потім покажу вам садибу. Минулого року вродили яблуні. Покуштуєте яблук європейських сортів.

- У нашої бабуні крім яблук, є груші, абрикоси, вишні, - розповідала Людмила. – Вона квасить капусту з яблуками. Квашені яблука дуже смачні. А ще бабуня варить вареники з вишнями.

- У нас вишень немає. Та повидло з яблук теж неймовірне. Подам до чаю. Чи ти каву любиш?

- Краще чай, - розсудливо дівчинка. – Кава шкодить здоров'ю.

Марта посміхнулась, відкрила двері й завела Ольгу з дітьми до просторого коридору, де зняли куртки, поряд у ванні помили руки й пройшли до зали. Посеред великої зали красувався круглий стіл,

за яким розставлено шість гарних стільців. На столі стояла ваза з червонобокими яблуками. На трьох вікнах світло голубі розсунуті портьєри. Під стінами два дивани й м'які крісла. Підлога зі світлого паркету. На стінах декілька картин зі зображеннями пейзажів.

- Прошу сідати за стіл, - розпорядилась Марта. – Вашу кімнату на другому поверсі покажу потім. На сніданок ми з вашою мамою підсмажимо яєчню з беконом. А ще буде йогурт з домашнім печивом. Пішли на кухню, - уже до Ольги. – Приготуємо на стіл.

Тут до зали зайшов Людвіг й польською звернувся до Марти. Вона махнула рукою та йому відповіла.

- Людвіг хоче Дмитрику показати свої рибальські спінінги, - до Ольги уже на кухні. - Вони у комірчині. Я йому сказала, що після сніданку. Ваш синок любить рибалку? У нас тут недалеко озеро. Людвіг у вихідні дні ходить туди рибалити.

- Ходили з батьком на річку з вудочками. Спінінгів у нас ніколи не було.

- Якщо Дмитрику сподобається, то швидко навчиться. Я пропоную всім підсмажити на маслі по два яйці. Ви ж не снідали?

- По бутерброду з'їли. Однак, від яєць діти не відмовляться. У вас така гарна кухня. Плита велика індукційна. Посуд під руками. І вода гаряча є. Ми приїхали з Житомира в село до матері на декілька днів. Там і застала війна. Не зуміли зразу втекти від москалів. Все відбувалось мов у страшному бойовику. Навіть не знаю, що зараз з матір'ю. І чоловікові не було змоги подзвонити. Москалі підірвали вежу мобільного зв'язку. Зараз, сказали, потрібно купити карточку польського оператора й поповнити рахунок злотими. Я не встигла.

- То зателефонуйте з мого, - простягла смартфон Марта.

- Я вам дуже вдячна, - взяла смартфон Ольга й набрала номер. – Скажу всього декілька слів.

У телефоні пролунало: «Абонент недоступний». Ольга набрала ще раз – «На даний час абонент не може прийняти ваш дзвінок».

- Немає зв'язку, - повернула смартфон Марті. – Тут десь можна купити карточку та поповнити рахунок? Зателефоную увечері.

- Так. Покажу вам кімнату й підемо купимо. Яйця уже готові. Беріть ось хліб, йогурт, печиво й підемо снідати.

В кімнаті Людвіг влаштував гру для дітей. Вони по черзі кидали

великий бублик на різноманітні фігури з цифрами. Людмилка уже виграла декілька фігур, які лежали біля її ніг, та сміялась від задоволення. Неповороткий Людвіг, напевне, підігравав дітям й не виграв жодної фігури. Він аплодував кожному вдалому кидку дітей.

Після сніданку Марта показала біженцям кімнату на другому поверсі з одним широким ліжком та диваном. Два вікна робили кімнату досить світлою. В кутку на столику стояв великий телевізор. В другому кутку – шафа. Марта увімкнула телевізор. Вони з Ольгою залишила дітей дивитись якийсь мультфільм і пішли купити картку мобільного зв'язку.

- У нас тут всі послуги поряд, - показала Марта. – Великий супермаркет, де майже все можна купити. Тут є банкомат, термінал для оплати різних послуг. Картки мобільного зв'язку продають на касі. Рахунок поповнимо в терміналі.

- В готелі мені сказали, що в «Домі доброти» переселенці можуть взяти продукти, побутову хімію, деякий одяг. У нас з собою майже нічого немає. Він знаходиться неподалік від готелю?

- Ви сьогодні відпочинете. А в «Дім доброти» поїдемо машиною завтра вранці.

- Дуже вас прошу допомогти мені знайти роботу. А ще Дмитрика влаштувати до школи, Людмилку – в дитячий садочок.

- Пані Ольго, ви рішуча жінка, мені подобаються ваші наміри. У нас неподалік старенька сусідка потребує догляду. От і буде вам на перший випадок робота. Дочка у неї з достатком, має свою родину. Плата, думаю, буде прийнятна.

Дійсно, в супермаркеті вони купили картку. Марта допомогла поповнити рахунок. Та на телефонний дзвінок Валентин був знову «недоступний». Ольга згадала, що з села вона теж не могла додзвонитись. Напевне, подумала вкрай засмучена жінка, багато веж мобільного зв'язку москалі зруйнували. Та й електрику вимикають. Тому ще довго може бути така непроста ситуація. Однак, увечері здогадалась зателефонувати сусіду Петру Яковичу. Можливо, з ним є зв'язок. Той дуже зрадів.

- Оленька, дорогенька, від тебе два місяці ні слуху, ні духу! – майже вигукнув. – Валентин зумів відірватись зі служби й приїжджав надзвичайно стурбований. Він же нічого про тебе з дітьми не

знає. У нас недавно був мій свояк з Федорівки. Сказав, що ти десь пропала. Ніхто в селі не відає, куди поділась. Думають, що москалі тебе вивезли.

- Петру Яковичу, в селі мобільного зв'язку зараз немає. Москалі все порушили. Мені декілька днів тому з великими труднощами вдалось втекти з дітьми до Польщі. Знаходимось у місті Кельце. Нас прийняла до себе гарна родина літніх людей. Планую Дмитрика відправити до школи, Людмилку – у садочок. Сама шукаю роботу. Сидіти на державній дотації не стану. До Валентина дзвонила декілька раз - постійно не доступний. Якщо зможете, передайте йому, що ми у безпеці. Покращиться ситуація – повернемось додому. Як у вас зараз в Житомирі?

- Добре, що вдалось виїхати. Нас постійно обстрілюють. Часто повітряні тривоги. Є попадання у житлові будинки, гинуть цивільні. Багато людей втекли за кордон. В країні військовий стан. Вночі – комендантська година, заборонено виходити на вулицю.

- А в магазинах продукти є? В селі люди стали самі пекти хліб. Москалі жодних продуктів не постачають. Один раз роздавали невеличкі продуктові набори. Так консервна баночка кільки уже давно була прострочена. Прийшлося віддати собаці.

- Всі харчові продукти продаються в достатній кількості. Однак, ціни стали значно вищі. Ми згодні сидіти на одному хлібі та воді, лиш би швидше рашистів вигнали з України. Ситуація дуже важка. Маємо впевнену віру, надію і любов до наших хлопців-захисників.

- Валентин не жалувався на здоров'я? Як виглядає?

- Трохи схуд. Але бадьорий. Дуже стурбований, що від вас жодної вісточки. Обіцяв знову завітати. Їм заборонено телефонувати, повідомляти місце знаходження. Якщо зайде, чи подзвонить, я про тебе розповім.

- Скажете, що ми здорові, влаштовані. Головне, щоб у нього все було гаразд та якнайшвидше закінчилось нещастя, яке принесли прокляті москалі. Обіймаю вас з тіткою Галиною. Виbachаюсь, але стану час від часу вечорами вас турбувати.

«Добре, що Валентин був у Петра Яковича та обіцяв знову завітати, - зраділа жінка. - Від нього й зможе зателефонувати. Хоч якась надія з'явилась. Трохи схуд. Звичайно, служба зараз дуже важка.

Видно, знаходиться десь неподалік від Житомира, якщо зміг приїхати. Люди в поїзді казали, що ворога уже вигнали з-під Києва. Можливо, й маршрутки ходять. Інакше, як він добирався б. Їм заборонено телефонувати, тому й постійно недоступний. Та надзвичайно тривожні думки не покидають. Йде страшна війна. Зараз все може трапитись. Потрібно швидше влаштуватись на роботу, щоб менше було часу думати про цю біду».

Ольга зразу розповіла дітям, що розмовляла з дідом Петром. Батько служить десь неподалік Житомира, приїжджав додому, заходив до Петра Яковича. Йому заборонено телефонувати. Видно, вимкнув телефон, тому й постійно недоступний. Тепер, коли приїде, дід Петро все йому розповість. Можливо, й подзвонить з дідового телефону.

- А ми довго будемо у Польщі? - запитала Людмила. – Батько приїде, а нас вдома немає.

- Війна скоро закінчиться й повернемося додому, - запевнила мати, поцілувавши дитину. – Тут ми тимчасово. Завтра підемо влаштовуватись до дитячого садочка. Пані Марта сказала, що він зовсім недалеко.

- Я ж не знаю польської мови! Що там робитиму?

- Будеш розмовляти на пальцях, - вставив Дмитро. – Так роблять німі люди.

- Я не вмю на пальцях! – вигукнула Людмила.

- Не лякай її, - погладила Ольга по голівці дочку. – Там повинні організувати багато ігор. Станеш уважно спостерігати й швидко все зрозумієш. Польська мова дуже близька до нашої. Я завтра піду влаштовуватись на роботу. А мови теж не знаю.

- Мамо, яка саме робота? – поцікавився Дмитро.

- Кали влаштуєш, розповім. Можливо, не сподобається, то шукатиму іншу.

Зранку прийняли Людмилку до триповерхового розмальованого садочку «Троянда» в старшу групу. Всі діти обступили нову дівчинку. Вихователька стала розповідати дітям, чому така гарна дівчинка з'явилась у їх групі. Людмила зраділа, що вихователька її не розпитує, і розглядала стіни, вазони на вікнах та акваріум. Потім Ольга з Мартою та Дмитром поїхали в «Дім доброти». Набрали там різно-

манітних продуктів та побутової хімії. Дмитру вибрали гарну синю весняну куртку та кросівки. Ользі – білу модну куртку і дві пари весняних черевиків. З Людмилкою Ольга вирішила навідатись туди через декілька днів. Після обіду Марта повела її до пристарілої сусідки, яка проживала через два будинки у квартирі на другому поверсі. Двері відчинила молода жінка й запросила зайти.

- Юзя, - привіталась Марта, - мені сказали, що ви шукаєте жінку, яка стане доглядати вашу маму?

- Так, пані Марто. Колишня доглядачка виїхала до Німеччини. А я взяла на тиждень відпустку на роботі.

- Ось привела вам біженку з України, пані Ольгу. Ми прийняли її з двома дітьми до себе. Шестирічну дівчинку уже відвели до садочка «Троянда». Старший хлопчик йде до школи. Тому пані Ольга має час і зможе доглядати вашу маму, якщо влаштують умови.

- Дуже вам вдячна. Колишня жінка мала один вихідний день у неділю, ходила за продуктами до супермаркету, варила їжу, прибирала, виводила маму один раз на день погуляти надворі. Платили ми їй тисячу шістсот злотих.

- Юзю, - перебила Марта, - у двох місцях неподалік за таку роботу платять по тисячі вісімсот і більше. Пані Ольга, напевне, пошукає іншу роботу.

- Добре, - зразу погодилась Юзя, - у мене немає часу більше бути з мамою. Платитимемо по тисячі вісімсот за умови, що завтра з восьмої години ви, пані Ольго, вийдете на роботу, будете працювати до вісімнадцятої. Обідня перерва – одна година, коли мати після обіду лягає відпочити.

- Я згодна, - погодилась Ольга. – Покажіть, будь ласка, мені власне саму маму та кухню.

Юзя провела жінок до спальні, де на ліжку, прямо на світло коричневому покривалі відпочивала матір, та розбудила її. Сивій жінці було років сімдесят. Вона здивовано подивилась на присутніх й присіла на ліжку.

- Пані Марто, вітаю! – посміхнулась. - Давненько вас не бачила.

- Рада вас, пані Анжело, бачити у добромu здоров'ї. Привела українку, пані Ольгу. Вона погодилась допомагати вам по господарству. Юзя уже сказала, що потрібно робити. Як ви себе почуваєте?

- Слава Господу, тиск підтримую пігулками. Трохи ноги болять. Знаєте, українці горді люди. Під час Світової війни ми з ними ворогували, а тепер вони потрапили в біду й ми допомагаємо. Прийняли багато біженців. Пані Ольго, - уже російською мовою, - ви не боїтесь брудної роботи? Я останніми роками не в змозі мити підлогу, вікна, унітаз.

- У мене двоє дітей, - запевнила Ольга. – Менша наступного року уже піде до школи. Ми з чоловіком самі їх виростили. Тому, ви знаєте, приходилось виконувати різну роботу.

- То ви з чоловіком приїхали до Кельце?

- Ні, лише з дітьми. Чоловік боронить Україну.

- Він часом не бандерівець? - насупилась Анжела. – Мого батька в ту війну бандерівці під час бою поранили.

- Ми з Житомира. Там бандерівців немає.

- Добре, коли ви приступите до роботи?

- Прийду завтра о восьмій годині.

- Зайдіть, прошу, вранці до супермаркету й купіть мені свіжих болгарських баночок з сиром до кави. Запитайте, щоб були лише свіжі. Вони дуже смачні.

- Скільки штук взяти?

- Три штуки, - прилягла на ліжко стара. - І щоб були не підгорілі.

- До побачення, пані Анжело, не будемо вам заважати, - сказала Марта. – Впевнена, ви з Ольгою знайдете спільну мову.

Потім Юзя показала невелику чистеньку кухню з новою індукційною електричною плитою, складені у шафах та холодильнику продукти. Сказала, що мати любить картопляні супи, вівсяну та гречану каші з молоком. А ще – каву, яка впливає на її тиск. Тому більше двох чашок за день їй не давати, особливо увечері. Молоту каву потрібно ховати у шафі на верхній полиці, щоб мати сама не випила перед сном.

Коли вийшли на вулицю, Ольга з полегшенням подумала: «Добре, що робота буде поряд. Під час обідньої перерви зможу прийти до себе й щось приготувати Дмитрику, який повернеться зі школи. Він в Житомирі завжди з уроків приходив голодний. Дитина росте й потребує гарного харчування. Людмилку вчасно відведу до садочка та увечері заберу. Повезло мені з Мартою. Й Людвіг ніби

привітний. З дітьми уже грався. Однак, дуже хочеться повернутись до Житомира. Щоб Валентин та діти постійно були поряд. А ще й нічого не знаю про матір. Залишила її хворою».

- Пані Марто, дякую вам дуже, що знайшли мені роботу та домовились про більшу зарплатню. Я б не змогла.

- Пані Анжела, як всі старі люди, трохи примхлива. Тому прийдеться в чомусь їй поступатись, не перечити.

- Добре розумію. А ось баночок я ніколи не бачила. У нас, напевне, їх і немає. Що це таке?

- Зараз заїдемо до супермаркету й купимо декілька штук. Це смачні закручені млинчики з сиром. Їх раніше привозили з Болгарії. А тепер роблять у Польщі. Я Людвігу іноді беру.

Дмитрика до школи відвела сама Марта. Директорці сказала, що мати хлопчика уже влаштувалась на роботу. Тому навідається іншим разом. Хлопчика прийняли до шостого класу, хоч у Житомирі відвідував сьомий. Та син був задоволений, сказавши Ользі, що в перший же день до нього прискіпувався Болек. Він хотів поміняти зношений підручник на новий, що видали українцю. Дмитрик добре притис Болека до стіни й той відстав.

- Мамо, вони в класі молодші на рік, тому поки не зачіпають. Вчителька дала мені ось цю книжечку з малюнками, щоб я швидше вивчив польську мову.

- Вивчиш польську й станеш значно впевненішим. Тебе посадили за стіл з хлопчиком, чи дівчинкою?

- Перший урок сидів з Болеком. А потім пересів до Анатолія. Він нижчий від мене на цілу голову.

Життя поступово налагоджувалось. Діти швидко звикли до нових обставин. За них не потрібно було особливо хвилюватись. А на роботі Ольга жодним рухом й навіть очима ніколи не заперечувала зауваженням пані Анжели. Через день прийшла її дочка Юзя. Побачила, що в квартирі прибрано, мати спокійна, задоволена. Дочка покуштувала суп й ще раз нагадала: не давати лишній раз матері каву. Та й сама старенька, видно, уже звикла, що під час вечері Ольга подавала зелений чай. Юзя дала гроші на продукти й стала провідувати матір лише суботами, а то й рідше. Надворі з кожним днем ставало тепліше. Стареньку після сніданку Ольга виводила на годи-

нку пройтись до недалекого скверу й подихати свіжим повітрям. Тримала Анжелу під руку, щоб та часом не спіткнулась. Коли присідали на лавочку, старенька могла навіть подрімати. Однак, одне дуже хвилювало Ольгу: від Валентина жодної вісточки. До Петра Яковича він більше не з'являвся. Та десь через місяць сталась подія, на яку жінка навіть не знала, як реагувати.

Зарплатню Ользі приніс зять Анжели. Це був гарно одягнений, високий чорнявий чоловік віком не більше сорока років. Він з порогу простяг руку Ользі, яка відчинила двері.

- Мене звати Янек. Юзя пішла провідати хвору подругу й прислала віддати вам зарплатню.

- А я Ольга, - потисла йому руку жінка. – Проходьте до кімнати, присядьте за стіл. Ми якраз зібрались пити каву. Ви любите з молоком, чи без нього?

- Дякую, краще чисту, без цукру. Ось вам гроші.

- Олю, хто прийшов? - почувся з кухні голос пані Анжели.

- Це ваш зять пан Янек приніс мені зарплатню.

- Як добре, що він прийшов, - з'явилась у дверях старенька. – Запитаю його про внука, що вчиться в Англії. Янеку, - присіла за стіл Анжела, - що розповідає Богданек? Ти знаєш, я смартфоном не вмію користуватись. Тому навіть подзвонити йому не можу.

- Передає вам щирі вітання. Закінчує перший курс коледжу. Прислав фото залікової книжки за другий семестр. Всі оцінки вище десяти балів. А ще грає в бейсбол за команду коледжу. Вони у своїй підгрупі поки що йдуть на другому місці. Юзя хоче його провідати.

- Я завжди вболівала, коли він грав у Кельце, ходила на стадіон. Сильний росте наш Богданек. Юзя казала, що в пандемію не хворів.

- Мамо, кволіх в такій команді не тримають.

- Прошу каву, - перебила їх Ольга, поставила перед Анжелою та Янеком чашки з кавою та вазу з печивом й вийшла до кухні.

- Янеку, - знову Анжела, - у нього уже, напевне, й дівчина є?

- Не знаю, мамо, нічого не каже. Але йому ще рано. Лише сімнадцять літ.

- Не кажи, він тут з Мілкою зустрічався ще у восьмому класі. Вони хоч передзвонюються?

- Мілка, бачила Юзя, уже ходить з іншим хлопцем. Забула во-

на нашого Богданека.

- Забула такого гарного хлопця? Не може бути.
- Зараз у молодих почуття швидко проходять. Не те, що було раніше. Мене Юзя два роки чекала, коли я служив в армії, приїжджала декілька раз до Вроцлава на побачення.

- Добре пам'ятаю, як Юзя за тобою скучала. Після одного побачення й завагітніла. Ти повернувся зі служби, а незабаром народився наш Богданек. Як ви обоє раділи!

- Коли то було. Тепер вона змінилась. Навіть не взяла мене з собою до хворої подруги Стефанії.

- А Стефанія часом не хворіє ковідом?

- Який ковід? Юзя навіть маску не взяла. Сказала, що та сильно кашляє.

- Боїться, щоб ти не захворів.

- Мені зробили уже третє щеплення. Не захворію. Добре, мамо, я піду. Юзя наказала купити для Маратика корму та піску, який швидко згортається. Цей пісок привозять малими партіями. Можуть швидко розібрати.

- Дякую, що провідав мене. Обов'язково скажи Богданеку, що у мене все добре, не хворію, чекаю його на канікули. Олю! - гукнула старенька на кухню, - проведи, будь ласка, Янека.

- Може у вас є якісь прохання? Щось особливе купити?

- Добра ти душа, Янеку, дякую. У мене все є. Оля купить, коли щось забажаю. Кожен ранок приносить свіжі баночки.

В коридорі чоловік уважно подивився в очі Ольги.

- Дякую за смачну каву, чарівна Ольго. Моїй тещі важко вгодити, - сказав зовсім тихо, ніжно поцілувавши руку. – Наступного разу розпитаю, як вам вдалося завоювати її прихильність.

- Пані Анжела схожа на мою маму. З нею легко спілкуватись. Передайте, будь ласка, вітання пані Юзі.

«Чого він на мене так прискіпливо подивився та назвав чарівною? – трохи спантеличилась жінка. - Може хотів поглузувати? Я ще й підстригтися не встигла, манікюр не зробила. Одягнена в простий халат й косинка на голові. Що в мені може бути такого чарівного? Й сказав, що прийде наступного разу. Він уже вирішив через місяць знову принести зарплатню. Я не відаю, що буде завтра. Анжелі

щось не сподобається й вижене з роботи. Вона знає, що після обіду, коли лягає відпочити, я на годину йду дещо приготувати Дмитрику. Назад дуже поспішаю, щоб не запізнитись. Прибігаю завжди раніше. Анжела уже сидить в ліжку й дивиться на годинник. Юзя сказала, що маю працювати до вісімнадцятої години. Однак, постійно приходиться затримуватись. Анжела просить то чай ще раз підігріти, то обов'язково в спальні вікна закрити портьєрами, щоб вночі світло не заважало. Я мовчки виконую, хоч потрібно йти в садочок за Людмилкою. Боюсь посилати за дочкою Дмитрика. Тут бігають старші хлопчики й можуть його зачепити. Жодного разу не сказала, що не маю часу. Не вистачає, щоб цей Янек став приділяти мені якусь особливу увагу. Наступного разу навіть не підніму очі й не подивлюсь на нього».

- Олю! – гукнула Анжела, - ти чого затрималась в коридорі? Янек уже пішов? Прибери чашки до кухні.

- Протерла підлогу, - зайшла до кімнати Ольга. - Надворі волого. То Янек трохи наслідив.

- Він давно працює в мерії зав фінансовим відділом. Там на такі дрібниці не звертають увагу. Там постійно підтримується чистота.

«Родина не бідна, - зрозуміла Ольга. –Тому Юзя й має можливість поїхати до Англії провідати сина. Стареньку Анжелу не хочуть взяти до себе, а платять наймичці. На такій роботі дійсно не звертають увагу, що хтось за ними повинен прибирати приміщення. Міг би добре витерти черевики перед дверима об половик. Однак, маю слідкувати, щоб в квартирі було чисто. Не дуже він й наслідив. Просто я задумалась. Потрібно наказати Дмитрику, щоб витирав взуття. Добра Марта поки мовчить. Я увечері підлогу протираю. Але ж Дмитрик приходить зі школи раніше. Потрібно з першої зарплатні купити Марті якийсь подарунок. Вони з нас за проживання жодних коштів не беруть. Дмитрик в неділю уже ходив з Людвігом на рибалку. Принесли чотири гарних карасики. Одного вловив син. Рибу підсмажили, робили загальну вечерю. Людвіг навіть поставив пляшку смачної малинової наливки. Ми, звичайно, харчуємось окремо. Та Марта часто пригощає дітей чимось смачненьким. Я не смію запитати, чому у них немає дітей. Можливо, щось сталось в молодості».

Ольга купила Марті квітчасту блузку. Хазяйка була дуже рада,

подякувала й поцілувала біженку. А дітей у неділю повезла автобусом до Макдональдсу, який знаходиться в центрі міста, неподалік торгового центру. Вони пройшли повз високий кафедральний собор, здалеку побачили старовинний палац єпископів. На ринковій площі Ольга звернула увагу дітей на міську ратушу з годинником, де, здається, знаходиться мерія. Щоглу Макдональдсу з торговим знаком фірми зверху діти побачили здаля й значно повеселіли. Там посмакували чісбургерами, смаженою картоплею фрі та полуничним морозивом у вафельних стаканчиках. Коли їхали назад, їх вразило, як швидко по місту курсують автобуси. Над зупинками розташовані невеликі прямокутні електронні табло, на яких видно, через скільки хвилин прибуде потрібний автобус. Тому пасажери заздалегідь готуються до посадки й автобуси швидко відправляються. Коли повертались назад, побачили над містом клин лелек, що високо в небі летіли на схід. Ольга тихо сказала:

- Діти, лелеки летять на Україну. Їх може побачити наш батько. Помахаємо їм рукою й передамо батькові вітання та впевненість, що ми незабаром зустрінемось.

Через місяць Янек знову приніс зарплатню. Він сказав Анжелі, що Юзя таки поїхала на декілька днів до Англії провідати сина Богданека. Зять поспішав на якусь нараду, довго не затримався. Виходячи, в коридорі знову поцілував руку Ользі й тихо:

- Ви уже досить добре розмовляєте польською. Пропоную вам перейти працювати до нашої канцелярії кур'єром. Зарплатня - три тисячі злотих. Будете спокійно розносити папери по відділах, чи возити на фірми міста. Догляд за старими людьми – не для вас.

- Дякую, я подумаю, - від несподіванки напружилась Ольга.

- Думайте, але не більше день-два. Таку посаду швидко займуть. Приходьте завтра до мерії. Мій кабінет двісті третій на другому поверсі. Вахтеру скажете, що до мене. Вас пропустять.

Жінка здивувалась, що майже незнайома людина запропонувала їй таку посаду, та ще й у мерії. Це як в українському міськвиконкомі. Зарплатня вдвічі більша. Робота не потребує високої кваліфікації, не брудна, нормована, від дзвінка до дзвінка. Затримуватись на ній не потрібно. Що ще можна бажати у її ситуації. Звичайно, зараз їй близько від будинку Марти. Під час обідньої перерви може побігти й

щось приготувати Дмитрику. Але приготує вранці. Дмитрик знати-ме, де все знаходиться, сам поїсть. На всякий випадок, Ольга вирішила порадитись.

- Пані Марто, - підійшла до хазяйки після вечері, - ви влаштували мене на роботу до пані Анжели. Не хочу вас підводити.

- Щось сталося, стара невдоволена?

- Поки все добре. Та сьогодні приніс мені гроші її зять Яцек й несподівано запропонував посаду кур'єра у мерії. Порадьте, будь ласка, як мені бути.

- Працювати в мерії – це дуже престижно. Навіть на такій рядовій посаді. Зарплатня вища?

- Три тисячі злотих.

- Я б довго не думала й погодилась би. Для пані Анжели вони знайдуть іншу домогосподарку.

- З мерії я не зможу прибігти в обід й щось приготувати Дмитрику. Прийдеться йому самому обідати.

- Не хвилюйтесь. Він уже в такому віці, що сам справиться. А я майже завжди вдома, пригляну.

- Дякую вам за пораду та за доброту! Ви для мене, мов мудра старша сестра, яка завжди підтримає.

- Про ваше рішення перейти працювати саме до мерії пані Анжелі не станемо казати. Вона зрозуміє, що це зять вам порадив. Просто скажете, що знайшли роботу зі значно вищою зарплатнею.

Наступного дня Ольга взяла з собою паспорт, картку біженця, пішла раніше на обідню перерву й незабаром переступила поріг кабінету Яцека. Він сидів за широким столом у зручному кріслі, переглядаючи якісь папери. На стінах, оббитих матерією салатового кольору, висіло декілька картин. Зі стелі звисала золотиста люстра. Під двома вікнами стояли високі вазони.

- Пані Ольго, - піднявся з-за стола чоловік, - дуже радий вас бачити. Присядьте, - показав рукою на стілець поряд зі столом. - Сподіваюсь, що вирішили працювати у нас?

- Так, тут дуже гарна зарплатня. У мене ж двоє дітей. Хочу, щоб вони були значно краще одягнені, ходили на курси англійської мови. А Дмитрик – ще й до комп'ютерної школи. Зараз коштів на це не вистачає.

- Ви дуже турботлива мати. Пані Анжелі сказали, що хочете перейти працювати до мерії?
- Просто повідомлю, що знайшла значно кращу роботу. Мені порадила пані Марта, у якої ми живемо.
- Звичайно, так мені буде спокійніше, - посміхнувся Яцек. – Теща розповість Юзі. А та подумає казна що. Про мою пропозицію прошу нікому не казати. Можете йти до канцелярії в кабінет стошостий на першому поверсі. Там напишете заяву. Вам скажуть, коли приступити працювати.
- В канцелярії, де стояло три столи, лише за одним сиділа жінка років п'ятдесяти в окулярах. Ольга сказала, що просить прийняти її працювати кур'єром. Жінка уважно подивилась на Ольгу, переглянула паспорт, картку біженця.
- Ви давно в Кельце, десь працювали, розмовляєте польською?
- Уже четвертий місяць, як приїхала. Працювала домогосподаркою у пані. Польською розмовляю.
- Вам прийдеться розносити папери по мерії, їздити на різні фірми. Місто знаєте?
- Краще всього знаю торгові центри, де часто приходилось купувати щось для пані. А ще розташування деяких дитячих садочків, шкіл, які відвідала, коли влаштовувала двох дітей. Потрібно буде їхати на фірми – розшукаю.
- Молодшій дитині скільки років?
- Дівчинці пішов сьомий рік. Восени піде до першого класу.
- Добре, пишіть заяву. Зарплатня ваша буде три тисячі.
- Можна написати українською мовою?
- Біженцям можна. Обов'язково вкажіть номер смартфона. Потрібно буде піти на курси, навчитись писати польською. Принесете завтра два фото три на чотири сантиметри й зразу приступите до роботи. Ви далеко живете?
- На вулиці Огінського, десять. Автобусом їхати не більше п'ятнадцять хвилин.
- Якщо винаймаєте квартиру, мерія буде платити за житло.
- Хазяйка взяла нас до себе на деякий час. Коли скаже шукати квартиру, я повідомлю.
- Звідки узнали, що у нас звільнилась посада кур'єра?

- В супермаркеті на касі почула й зразу поїхала до вас.
- Добре, - посміхнулась сувора пані, - робочий день у нас починається о дев'ятій. Вахтер вас пропустить.

Ольга повернулася й зразу сказала пані Анжелі, що знайшла значно престижну роботу. Щоб її не втратити, завтра туди переходить. Коли влаштується, зайде і розповість. Старенька трохи побурчала. Але потім погодилась, що молодій жінці з двома дітьми теперішня зарплатня дуже мала. Вона, мов, уже звикла до працьовитої, доброї Ольги, дуже їй вдячна. Однак, прийдеться шукати іншу домогосподарку. Юзя сьогодні прилітає з Англії. Біженців зараз багато без роботи. Тому нова робітниця швидко знайдеться. Ольга була рада, що розлука з пані Анжелою пройшла досить спокійно. Вона зробила останнє прибирання, приготувала на завтра свіжий картопляний суп, котлети з курятини, на кухні навела зразковий порядок.

- До побачення, пані Анжело, - поцілувала на прощання стареньку. - Ми з вами завжди ладили. Буду за вами скучати й заходити. Скажете Юзі, що у мене просто немає часу її дочекатись.

Марта зразу почала розпитувати, як все відбулось в мерії. Чи не прискіпувались, що Ольга - біженка з України, що не може писати польською мовою. Коли Ольга сказала, що була в кабінеті Яцека, жінка хотіла почути, як обставлений кабінет. Адже вона знала, що це кабінет завідувача фінансовим відділом. Яцек – фактично права рука мера. Всі кошти, що використовуються містом, контролюються й проходять через цей відділ. Марта здивувалась, що кабінет не відзначається чимось особливим. А на столі Яцека лише один невеликий телефонний апарат. Напевне, для конфіденційних розмов з самим мером та першим заступником. Вона порадила Ользі більше мовчати, ніколи не встрявати у якісь пересуди та розмови, що безпосередньо не стосуються її роботи. А ще піти сьогодні до перукарні, підстригтись та зробити манікюр. Адже до незнайомої людини спочатку дуже приглядаються, особливо жінки. Вона тепер повинна достойно одягатись й постійно мати гарний вигляд. Ольга сказала, що потрібно буде піти на курси польської мови, щоб навчитись грамотно писати. Так Марта запропонувала на курси не йти, а вечорами з нею займатись. Ольга з радістю погодилась. Можна буде, щоб й діти приєднались до таких занять. Дмитрик пише з багатьма по-

милками, а Людмила навіть азбуки не знає.

Все складалось добре. Та коли Ольга після вечері зателефонувала до Житомира Петру Яковичу, він повідомив, що у сусідній під'їзд їхнього будинку потрапила ракета. Зруйновано чотири квартири. Четверо загиблих, сім поранених. В усьому будинку уже дві доби відсутня електрика, газ та вода. Обіцяють подати завтра. Від Валентина - жодних вістей. В місті ходять чутки, що їх бригаду перекинули на Донбас. Там йдуть жорстокі бої. Від безпорадності, щоб не лякати дітей, жінка вийшла на кухню й розплакалась.

- Олю, що сталось? – підійшла й схопила її за руку Марта.

- Дзвонила до Житомира. В наш будинок потрапила ракета варварів москалів. Четверо загинуло, є поранені. Зруйновано один під'їзд, третю добу люди без електрики, води й газу.

- Така жахлива подія, гинуть мирні люди! - вразилась хазяйка. – А від вашого чоловіка є якась вісточка?

- Чотири місяці нічого не чути. Він служить в територіальній бригаді. Влаштовували оборонні споруди під Житомиром. Тепер невідомо, куди направили. Йде страшна війна, гинуть тисячі людей.

- Заспокойтесь, дорогенька, - пригорнула жінку Марта. – Ви плачем нагнітаєте тривогу. Діти збентежаться. Зараз сядемо писати диктант й ви зможете трохи відволіктись.

В перший день роботи зав канцелярією пані Аліція показала Ользі її стіл та дала перелік керівників, завідувачів відділів і служб мерії. Там були вказані номери кабінетів та телефонів, електронні адреси. У списку фінансовий відділ Янека знаходився зразу після заступників мера. Біля столу Аліції на стіні висів стелаж з комірками. Над кожною коміркою вказана скорочена назва відділу, чи служби.

- Я до одинадцятої години прибулі папери реєструю в журналі, розкладаю по комірках, - пояснила Аліція, - а ви потім разом з журналом розносите по мерії. В журналі реєстрації повинен розписатись заступник начальника відділу, чи провідний фахівець, у заступників мера – секретар приймальні. Без розпису документ не віддавати, віднесете наступного дня. По місту наші документи в портфелі розвозите після обіду до приймалень різних закладів, підприємств та фірм. Теж в журналі вихідних документів повинні розписатись з вказівкою прізвища і дати. Ось вам місячна проїзна карточка на ав-

тобус. Ви можете користуватись Інтернетом у смартфоні?

- Звичайно, давно користуюсь.
- За допомогою Інтернету знаходите відповідну адресу й номер автобусу. Через місяць-два будете й так знати більшість адрес, куди потрібно відвезти документ. Журнал того ж дня з неодержаними документами обов'язково повертає до канцелярії.

Ольга хотіла запитати, чи не відправляють якісь документи на електронні адреси одержувачів. Та, згадавши настанови Марти, вчасно схаменулась й прикусила язик. За документ потрібно розписатись, а в електронній пошті не розпишуться. В разі потреби буде важко доказати, що документ отримали. Сказали: відвозити автобусом, буде відвозити. Якщо це близько, із задоволенням пройдеться містом. По дорозі, якщо потрібно, можна й щось купити.

Майже зразу більшість працівників мерії узнали, що нова кур'єр – біженка з України. Хоч Ольга уже досить добре розмовляла польською, але відчувався якийсь акцент, напруження під час навіть коротких розмов. Крім того, жінка швидко виявила, хто приймає документи й ніколи не затримувалась у відділах. Привітається, мовчки віддасть документ, підставить журнал для розпису та йде далі.

У фінансовому відділі папери завжди приймав заступник Яцека Муравецький, стіл якого знаходився у великій кімнаті, де працювало ще біля десяти працівників. Це був середнього зросту білявий молодик з якимись блукаючими сірими очима. Уже після другої, чи третьої зустрічі з Ольгою він намагався рукою доторкнутись до її плеча. Жінка різко відсторонилась.

- Чого пані боїться? – тихо Муравецький, - Я не кусаюсь.
- У мене немає часу боятись, - спокійно Ольга й простягла журнал. - Прошу, розпишіться.
- Ми могли б якось зустрітись, - розписався чоловік. – Поза межами мерії.
- Маю чоловіка та двох діток й завжди поспішаю додому.
- Я б вас підвіз машиною.

Ольга нічого не сказала, повернулась та вийшла. Однак, Муравецький не відставав. Через тиждень знову:

- Пані Ольго, я після роботи навпроти Макдональдсу чекатиму на вас у чорному Ауді.

- Пробачте, мене завжди зустрічає мій чоловік.
- То я щось придумаю, - наполягав Муравецький.
- Дуже вас прошу – не потрібно. Мій чоловік дуже ревнивий.
- Він не буде завадою, ви мені дуже подобаєтесь.

Ольга зрозуміла, що Муравецький не відчепиться. При наступному відвідуванні відділу постукала у двері кабінету Яцека.

- Пані Ольго, - підняв голову від паперів Яцек, - заходьте.
- Я принесла вам папери, розпишіться, будь ласка.
- Як ваші справи? – розписався у журналі чоловік.
- Все добре, справляюсь. Однак, обіцяла зайти до пані Анжели, розповісти про нову роботу, а часу немає.

- Ми з Юзею забрали її на декілька днів до себе. Післязавтра відвеземо назад. Уже знайшли їй домогосподарку.

- Добре, тоді й зайду, - вийшла з кабінету Ольга й настовхнула на Муравецького, який здивовано запитав:

- До шефа стали ходити?
- Для вас шеф, а мені – давній гарний знайомий. Пробачте, я поспішаю, - майже побігла далі жінка.

Муравецький, здається, відстав. Та Ольга продовжувала відносити папери безпосередньо Яцеку. Через деякий час зав канцелярією, якій Ольга сподобалась своїм відношенням до роботи, запитала:

- Пан Яцек попросив папери приносити йому?
- Знаєте, пана Муравецького часто немає на місці, - була готова до такого запитання жінка. - Я й вирішила віддавати начальнику відділу. Пан Яцек не заперечує.

- Напевне, це й на краще. У Муравецького якимось загубився важливий фінансовий документ. Шукав весь відділ. Знайшли у корзинці для сміття. Заступник мера хотів його звільнити та пробачив. Кажуть, що він добрий бабій. Думаю, колишня кур'єр звільнилась саме з-за нього. До вас не чіплявся?

- Чого до жінки з двома дітьми чіпляється? – знизала плечима Ольга. – Мені вистачає своїх турбот. Щовечора пишемо з хазяйкою та дітьми диктанти. Помилки у мене меншає.

- Бачу, що у вашому записнику адреси фірм уже польською. Я незабаром маю піти на пенсію. Будете керувати канцелярією.

«Не хочу я нічим керувати, - гірко подумала жінка. – Швидше б

повернутись до Житомира. Телефонувала Петру Яковичу. Від Валентина жодної чутки. А приїжджав його свояк з Федорівки. Був у моєї мами. Вона хворіє, сказала, що я з дітьми виїхала з Михайлівки. Потрібно було б провідати матусю. Вона ж сама. Нікому води подати. Повернемось – зразу заберу до себе в місто. Та коли це буде, невідомо. По телевізору сказали, що Червоний Хрест домовляється з москалями про репарацію наших хлопців з Маріуполя до нейтральної країни. Там уже нічого захищати. Лише даремно загинуть».

8

Коли рашистів вибили з Київської, Чернігівської, Сумської та Полтавської областей, військові дії активізувались на Сході та Півдні України. Територіальну бригаду Валентина, після двотижневих польових навчань з бойовими стрільбами, в самому кінці травня направили до Сєверодонецька. Доставляли залізничним ешелonom. Куди везли, хлопці не знали. Поїзд зробив декілька зупинок. На станції в Краматорську стояли хвилин двадцять. Валентин виходив набрати у флягу свіжої води, поспішав. Коли ешелон рушив, через деякий час хлопець ошелешив: у кишені немає смартфона!

- Павле, - нервово сказав товаришу, який лежав на другій полиці, - я в Краматорську загубив смартфон. Він випав з кишені, коли нахилився до крану.

- Нам все одно заборонено телефонувати, - почувлось у відповідь. – Буде потрібно, скористуєшся моїм.

- Мені Ольга повинна подзвонити. Чекаю третій місяць.

- Ти ж її номер пам'ятаєш, - Павло простяг телефон. – Візьми й зараз подзвони.

Валентин набрав Ольгу. У відповідь: «Не доступний». Потім вирішив зателефонувати сусіду Петру Яковичу. Однак, як не напружував пам'ять, номер пригадати не зміг.

«Якщо Ольга здогадається, то подзвонить на смартфон Павла. Чому стільки часу недоступна? Видно, порушився мобільний зв'язок. Навряд зараз в селах будуть його відновлювати. Не вніс я номер Петра Яковича до записної книжечки, де адреси рідних, знайомих. Одна надія: згадаю номер сусіда. Останнім часом я Петру Яковичу дзвонив декілька раз. Та в смартфоні висвітлювалось лише

його ім'я. У взводного, нажаль, записані два номери: мій та Ольги. Зараз минули Краматорськ. Везуть нас на Донбас. Звідси, як з Макарова, в «банний день» до Житомира не поїдеш. Раніше можна було б написати листа, чи послати телеграму. Тепер військовим заборонено. Що зараз з моїми рідними, страшусь навіть уявити. Та про погане не потрібно думати, а надіятись на краще».

Северодонецьк - тимчасовий адміністративний центр Луганської області. Жорстокі бої уже йшли в східній частині міста, яке було наполовину оточене. Збройні Сили несли великі втрати, але місто не здавали. Декілька бригад тероборони зайняли позиції у західному передмісті, щоб не дати ворогові змоги повністю оточити наше угруповання та забезпечити можливий відхід. Тут розташовані одно- та двоповерхові власні будинки городян. Хоч сюди й прилітали снаряди, та мешканці виїжджати з міста не поспішали. Вони звикли, що неподалік війна з так званою «Луганською народною республікою» точилась ще з чотирнадцятого року. Напевне, якась частина людей надіялись, що, як і під Києвом, ворога швидко відіб'ють. Не було й секретом, що тут працювала потужна «п'ята колона» рашистів та православна церква Московського патріархату. Вони агітували людей за Новоросію, приєднання до Росії, проти «бандерівців, які після перевороту в Києві відібрали владу у законно обраного президента Януковича». Значна частина мешканців зустріла наших хлопців з прихованою ворожістю. Тому організувати оборону між заселеними будинками було досить складно.

Рота Валентина окопалась вздовж другорядної вулиці з двох боків від будинку культури, в якому розмістився штаб, взвод управління, санітари, польова кухня. Вулицю перекрили пости. Рух по ній припинили. Однак, від будинків мешканців, розташованих з одного боку вулиці, до окопів можна було підійти. Позаду - відкрита місцевість. Окопи, траншеї, як завжди, робили глибокі, у повний профіль. Командир роти «Вольтер» наголосив, що є наказ: місто ворогу не здавати. Було влаштовано декілька кулеметних гнізд для станкових великокаліберних кулеметів. Спорудили бліндажі. Позаду роти позицію зайняла батарея протитанкових гармат. Хлопці зразу повеселіли. З гарматами воювати буде значно надійніше.

Ходити до будинків місцевих жителів «Вольтер» заборонив. Їжу

від польової кухні до окопів розносили бачками. Взвод ділився на дві половини. По черзі: половина відпочивала в бліндажі, інша – несла службу в окопах. Кожних шість годин мінялись. Через два дні сталась подія, яка показала хлопцям справжню небезпечну ситуацію навіть на ділянці, віддаленій від активних бойових дій. Вранці на посту виявили убитого хлопця. Автомат та два запасні ріжки з набоями до нього зникли. Огляд показав: постового убили пострілом з близької відстані. Взводний наголосив: убити могли як диверсанти ворога, так і зрадники з «п'ятої колони». На позиції роти було введено нічне патрулювання. Крім того, «Вольтер» наказав обстежити церкву, що знаходилась неподалік. Туди направили п'ятох хлопців, серед яких був Валентин. Вирішено: до церкви підійти перед ранішньою молитвою о шостій тридцять ранку. Зі зброї мати лише пістолети, сховані під куртку. Біля кожних дверей поставити по одному хлопцю. Якщо хтось виходитиме, перевірити документи. Немає документів – заарештувати. Спробує людина тікати – стріляти на ураження. Коли священик почне молитву, двом хлопцям зайти до церкви й взяти участь у молитві. По закінченню молитви підійти до батюшки й сказати, що є прохання військової адміністрації показати всі приміщення.

Біля високої церкви, огороженої штахетами, було зовсім тихо. В темноті над зачиненими основними дверима світилось лише невелике віконце. Валентина з «Димом» залишили біля цих дверей. Інші пішли навколо споруди. Виявилось, що позаду в церкві було ще двоє дверей. Там залишилось по хлопцю. Старший групи сержант «Фагот» повернувся до основних дверей. Біля сьомої години вони відчинились. Надвір ніхто не виглянув. Валентин з «Фаготом» зайшли досередини. «Дим» залишився спостерігати зовні. За дверима широкий короткий коридор закінчувався входом до молитовної зали. З одного боку коридору вгору вели сходи, з іншого – зачинені двері до бокового приміщення. Хлопці зайшли до напівтемної зали, перехрестилися й стали осторонь дверей. Далеченько попереду виднівся високий аналой з іконами, освітлений свічками. Перед ним обличчям до аналою за невисокою трибункою тихо молився батюшка-священик у рясі. З усіх боків на стінах церкви до самої круглої стелі висіли величні ікони святих. Незабаром до зали

зайшло душ десять жіночок. Більшість з них направились ближче до батюшки. Одна жінка підійшла до круглого підвищеного підсвічника, запалила свічку, поставила в підсвічник, перехрестилась й стала пошепки молитись. Несподівано до священика з-за колони підійшов чоловік, одягнений у все чорне. Він нахилився, щось сказав на вухо й вийшов у бокові двері. Батюшка повернувся до людей, промовив невелику проповідь, перехрестив прихожан, погасив свічку та направився до бокових дверей. До нього швидко підійшли «Фагот» з Валентином, перехрестились й чемно привітались.

- Батюшко, - звернувся сержант, – нас направила військова адміністрація з проханням подивитись приміщення церкви. Ви знаєте, що у місті йдуть бої, снаряди прилітають й сюди. Адміністрація хоче бути впевнена, що нічого в церкві не порушено.

- Дякую адміністрації за турботу. Та жоден снаряд, слава Богу, в церкву не потрапив, дах і всі приміщення цілі.

- Ми не можемо, не подивившись та не впевнившись, доповісти керівництву, що тут все добре. Тому прошу й наполягаю показати приміщення. Мені здається, що у нашому проханні немає нічого особливо поганого.

- Ви мені, священику, не вірите? – вдавано образився батюшка, махнувши обома руками.

- Справа не в цьому, - спокійно «Фагот». - Ви ж не живете у церкві. Можливо, самі не побачили якісь неполадки. Покажіть, будь ласка. Впевнений, ми все швидко оглянемо.

- Добре, - було видно, що священик старається затягти час. - Мені потрібно в своїй кімнаті зняти рясу, переодягтись, помити після служби руки, лице.

- Ми підемо з вами й почнемо огляд саме з вашої кімнати.

У невеликій боковій кімнаті, крім вішалки для ряс, підрясників, була вішалка для цивільного одягу та три полиці книг. Поки батюшка переодягався, сержант переглянув книги і на нижній полиці знайшов антиукраїнські брошури, листівки, видані в Росії. На столі в підстаканнику стояло два невеликих російських прапорці.

- Ваші брошури та прапорці? – запитав «Фагот»?

- Вперше бачу! – вигукнув священик. – Хтось мені підкинув! Невже це ви спеціально зробили?

- Можливо й підкинули, - взяв з собою декілька брошур хлопця. – Покажіть, будь ласка, приміщення, де зберігаються свічки, невеликі іконки, образки.

- Пішли, - понурив голову батюшка. – Все покажу.

Серед свічок лежали пакунки російських сухих солдатських пайків, декілька шоломів, три бронезилети.

- Це теж підкинули? - показав рукою сержант.

- Звичайно, я сюди не заходив декілька днів.

- Я візьму пакунок з пайками та бронезилет. Нам згодиться.

- Можете все це лайно забрати, - байдуже священик. - Мені воно не потрібне. Прошу так і сказати керівництву – підкинули.

«Фагот» лише підморгнув Валентину. Хлопці оглянули ще декілька приміщень. Зброї не знайшли, подякували священику та вийшли з церкви. Біля входу стояли два хлопці з групи й тримали за руки якогось молодика. «Дим» з наганом в руці сидів на сходах.

- Хлопці затримали, - показав «Дим» рукою на понурого чоловіка. - Вискочив із задніх дверей, хотів втекти. Куди його?

- Ведемо до командира роти.

Священика того дня заарештували спецназівці. Церкву закрили, двері опечатували. Однак, напади диверсійних груп почастишали. Через тиждень загинув сержант «Фагот». Валентин, як старший солдат, став командиром відділення. А від Ольги – жодних чуток.

З кожним днем артилерійські обстріли передмістя та позицій бригади збільшувались. Розривами снарядів в церкві знесло дах, зруйнувало багато будинків. На початку червня вночі на роту напало дві диверсійні групи. Добре, що постові вчасно зреагували. Перестрілка тривала майже до ранку. Загинуло шість наших воїнів. Валентин одержав поранення в руку. Санітар забинтував рану й хлопець продовжував відстрілюватись. Через декілька днів москалі зайняли центр міста. Наші військові зосередились у промисловій зоні на території об'єднання «Азот» і продовжували оборонятись. Майже всі житлові будинки та мости навколо Сєверодонецька були зруйновані. Постачання мінімально необхідного для оборони значно ускладнилось. В ніч з 23-го на 24-те червня наші війська організовано залишили місто. Відійшла на раніше підготовлені позиції й бригада територіальної оборони.

Подолати наших хлопців на «Азовсталі», незважаючи на величезну перевагу в живій силі, наявність танків, «Градів» та важкої артилерії, москалі не могли. Шалені обстріли і бомбардування тривали щодня. Важкі авіаційні бомби пробивали стелі перших поверхів підвальних приміщень, руйнували та завалювали входи. Шпиталі були заповнені кількома сотнями поранених. Біля десятка прильотів наших гвинтокрилів трохи ситуацію покращили. Однак, маршрути до «Азовсталі» були дуже складні, прострілювались рашистами. Три гвинтокрили разом з пораненими були збиті. Та полк «Азов» приковував до себе значні сили ворога. Це завадило москалям швидко просунутись далі, захопити Миколаїв і пробити «коридор» до Одеси, Придністров'я. Тому, незважаючи на надзвичайно важке становище, повне оточення, практично на відсутність будь якого постачання, хлопці продовжували героїчно оборонятись.

Макс, який з перших днів зумів налагодити стосунки з начальником служби матеріально-технічного забезпечення капітаном «Щирим», користувався повагою водіїв. Вдень він під обстрілами їздив з іншими водіями по території комбінату, дістаючи хоч щось необхідне для АТП, ремонтуєчи в різних місцях підбиті машини, розбираючи старі та розбиті авто. А ночами допомагав «Стрункому» ремонтувати машини в гаражі. Під ранок вони обоє засипали на ходу. Коли Макс відпочивав, невідомо. Головне: АТП на межі можливостей підтримувало транспортом оборону «Азовсталі».

Через деякий час, проїжджаючи повз шпиталь, Макс попросив водія зупинитись та зачекати його. Він вистрибнув з кабіни й підбіг до входу. Черговий санітар схопив його за руку.

- Ти до кого? – перегородив прохід хлопцю.
  - Мене недавно виписали. Хочу подякувати медсестрі з реанімації Ані. Вона виходила мене після важкого поранення. Я всього на пару хвилин. Пропусти, будь ласка.
  - Без халата не можна, - санітар зняв халат. - Візьми мій.
  - Дякую! Я швидко, туди й назад, - побіг по сходах вниз Макс.
- Він проворно коридором повз клунки дістався реанімації. Там уже замість трьох, майже впритул одне до одного стояло п'ятеро

ліжок, на яких лежали поранені. Один з них голосно стогнав. Другий щось вигукував, напевне, марив. Макс зразу ж побачив медсестру, що сиділа за столиком, схиливши голову на руки.

- Аню, пробач, - легенько погладив її по плечу, - не міг до тебе раніше прийти.

- Я весь час чекала, - зразу підняла голову й посміхнулась дівчина. – Дуже рада тебе бачити здоровим.

- Маю всього одну хвилину. Запам'ятай, кохана: ми з тобою поріднились. Що б не сталось, будемо разом.

- Про тебе постійно думаю, - піднялась з-за стола й поцілувала хлопця Аня. – Зможеш, забіжи якимось, бережи себе й не пропадай.

Однак, побачити одне одного вони змогли лише в Оленівці, куди обоє разом з оборонцями «Азовсталі» потрапили до полону.

Кінець другої книги. Січень 2023р.

Літературно-художнє видання

ПОЛОВИНЧУК Валерій Павлович

СЛАВА НАЦІЇ

і капець російській федерації

Р О М А Н

книга друга

Технічний редактор і коректор О.М.Борісова

Вінниця. Самвидав.

Наклад 300 прим.

Тел. 65-75-30

